

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Bc. Monika Červenková

Sloveso v neapolském dialektu ve srovnání se standardní italštinou

The verb in the Neapolitan dialect in comparison to the Standard Italian
language

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. Mgr. Pavel Štichauer, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu doc. Mgr. Pavlu Štichauerovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, za věcné rady a připomínky a za ochotu, se kterou mi pomohl práci zkompletovat.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova:

neapolština, italština, sloveso

Key words:

Neapolitan, Italian, verb

Anotace

Hlavním tématem této diplomové práce je pokus o srovnání slovesného systému v italském a neapolském jazyce. Práce bude nejprve pojednávat o teoretických pojmech souvisejících s tématem, jako například dialekt obecně, spisovný jazyk, jižní dialekty, vymezení neapolštiny, sloveso obecně atp. V další části se pak bude zabývat jednotlivými slovesnými způsoby a časy, u kterých se vždy pokusí nastínit funkci v obou jazycích, tvorbu v neapolštině a následně konkrétní jev v obou jazycích porovná a pokusí se upozornit jak na podobnosti, tak na odlišnosti. Jak je daný jev v neapolštině tvořen a používán, bude dále demonstrováno na příkladech z neapolské literatury a hudby. Zdroje, ze kterých jsou používány příklady, pocházejí z doby od 30. let 20. století až po současnost. V samém závěru se práce pokusí o shrnutí získaných informací a podtrhne hlavní rozdíly mezi oběma slovesnými systémy.

Abstract

The main objective of this master's thesis is to try to compare the verbal system in Italian and Neapolitan language. This thesis will firstly be concerned with the theoretical concepts related to the topic, such as dialect in general, standard language, southern dialects, demarcation of Neapolitan language, verbs in general, etc. In the next part of the thesis, particular verbal modes and tenses will be dealt with – their functions in both languages will be outlined, their formation in Neapolitan explained, and then the similarities and differences highlighted. The way how each phenomenon is formed and used in Neapolitan will be demonstrated on examples taken from Neapolitan literature and music. The sources from which the examples will be taken originate from the period of 1930s up to the present day. In the conclusion, the thesis will try to summarize the acquired information and emphasize the main distinctions between the both verbal systems.

Obsah

1.Úvod	9
2.Uvedení do problematiky.....	11
a.Obecná definice dialektu	11
b.Definice spisovného jazyka	12
c.Spisovná italština	14
d.Dialekty jižní Itálie	15
e.Neapolština	22
f.Sloveso a slovesný systém	24
3.Obecné vlastnosti neapolského slovesa	26
4.Indikativ.....	29
a.Prézens	29
i.Funkce v italštině.....	29
ii.Funkce v neapolštině.....	30
iii.Tvorba v neapolštině	30
iv.Srovnání s italštinou	31
v.Sloveso èsse(re).....	33
vi.Sloveso avé	35
vii.Vazba avé a/da	37
viii.Slovesa dà, fà, stà, sapé	39
1.Perifráze stà + gerundium	40
ix.Slovesa vulé a puté	42
x.Sloveso ì	43
b.Imperfektum	43
i.Funkce v italštině.....	43
ii.Funkce v neapolštině.....	44
iii.Tvorba v neapolštině	46
iv.Srovnání s italštinou	47
v.Slovesa avé a èsse(re).....	48
c.Passato prossimo.....	50
i.Funkce v italštině.....	50
ii.Funkce v neapolštině.....	50
iii.Tvorba v neapolštině	51
iv.Srovnání s italštinou	52

d. Passato remoto	52
i. Funkce v italštině.....	52
ii. Funkce v neapolštině.....	52
iii. Tvorba v neapolštině	53
iv. Srovnání s italštinou	54
v. Sloveso <i>èsse(re)</i>	55
e. Trapassato prossimo	56
i. Funkce v italštině.....	56
ii. Funkce v neapolštině.....	56
iii. Tvorba v neapolštině	57
iv. Srovnání s italštinou	57
f. Trapassato remoto.....	58
i. Funkce v italštině.....	58
ii. Funkce v neapolštině.....	58
iii. Srovnání s italštinou	59
g. Futurum.....	60
i. Funkce v italštině.....	60
ii. Funkce v neapolštině.....	60
iii. Tvorba v neapolštině	60
iv. Srovnání s italštinou	62
5. Kondicionál.....	63
a. Přítomný.....	63
i. Funkce v italštině.....	63
ii. Funkce v neapolštině.....	63
iii. Tvorba v neapolštině	63
1. Kondicionál končící na -ra	65
2. Kondicionál končící na -ìa.....	65
3. Kondicionál končící na -ebbe	66
4. Kondicionál končící na -sse	68
iv. Srovnání s italštinou	68
b. Minulý	69
i. Funkce v italštině.....	69
ii. Funkce v neapolštině.....	69
iii. Tvorba v neapolštině	69
iv. Srovnání s italštinou	71

6. Konjunktiv	72
a. Funkce v italštině.....	72
b. Funkce v neapolštině	72
c. Konjunktiv prézentu	72
i. Tvorba v neapolštině.....	72
ii. Srovnání s italštinou	74
d. Konjunktiv imperfekta	74
i. Tvorba v neapolštině.....	74
ii. Srovnání s italštinou	77
e. Předminulý konjunktiv (následnost v minulosti)	77
i. Tvorba v neapolštině.....	77
ii. Srovnání s italštinou	79
7. Imperativ	80
a. Funkce v italštině.....	80
b. Funkce v neapolštině	80
c. Tvorba v neapolštině	80
i. 2. osoba singuláru	80
ii. 1. a 2. osoba množného čísla	83
iii. 3. osoba jednotného čísla.....	84
iv. Záporný imperativ	84
d. Srovnání s italštinou.....	86
8. Neosobní slovesné tvary	87
a. Infinitiv	87
i. Funkce v italštině.....	87
ii. Funkce v neapolštině.....	87
iii. Tvorba v neapolštině	87
iv. Srovnání s italštinou	89
b. Gerundium	89
i. Funkce v italštině.....	89
ii. Funkce v neapolštině.....	90
iii. Tvorba v neapolštině	90
iv. Srovnání s italštinou	91
c. Participium	91
i. Přítomné.....	91
1. Tvorba v neapolštině.....	92

2.Srovnání s italštinou	92
ii.Minulé	92
1.Tvorba v neapolštině.....	92
2.Srovnání s italštinou.....	94
9.Závěr.....	95
10.Resumé.....	97
11.Seznam použité literatury	99

1.Úvod

Hlavním tématem této diplomové práce je sloveso v neapolském dialektu. Dialekty bývají často v rámci studia italštiny považovány za marginální záležitost, v běžném životě Italů ovšem dialekty hrají zásadní roli a jsou všudypřítomné. Je sice pravda, že se jedná většinou o mluvený jazyk, dialekty ale často proniknou i do filmu, hudby či literatury a to je právě případ neapolského dialektu. V této práci se pokusíme neapolský dialekt srovnat se spisovnou italštinou. Podtrhneme společné rysy obou jazyků a hlavní odlišnosti, které mohou vést k nedorozumění. To vše budeme demonstrovat na slovesu a slovesném systému celkově, protože právě sloveso je v obou jazycích velmi důležitým stavebním kamenem s komplexní strukturou, při jehož bližším pozorování narazíme na mnoho zajímavých jazykových fenoménů.

Nejdříve se v práci budeme zabývat definicemi souvisejících témat. Pokusíme se obecně vymezit dialekt a naproti tomu spisovný jazyk; dále zasadíme neapolský dialekt do širšího kontextu jižních dialektů a poukážeme na vlastnosti, které se této skupiny dialektů týkají. Následně se budeme zabývat konkrétně neapolštinou a nakonec popíšeme obecně sloveso a slovesný systém. Ve třetí kapitole už zdůrazníme charakteristiky neapolského slovesa a v dalších kapitolách budeme systematicky postupovat po jednotlivých slovesných způsobech a časech. Ve slovesných paradigmatech se budeme držet grafické podoby sloves, koncovky ovšem budeme značit pomocí znaků IPA, vzhledem k tomu, že většina tvarů sloves nemá ustálenou psanou formu a vzhledem k tomu, že je pro naše potřeby fonetická podoba koncovky důležitá. Pokusíme se u nich vždy popsat, jakou konkrétní funkci má daný slovesný způsob, čas nebo perifráze v italštině a následně v neapolštině. Poté, co popíšeme funkci, se zaměříme na tvorbu v neapolštině, kterou budeme, pokud to bude možné, demonstrovat na příkladech z neapolské literatury či z neapolských písní v rozmezí

posledních cca 90 let. Příklady v neapolštině vždy přeložíme do italštiny, a to tak, aby italský překlad co nejvíce odpovídal neapolskému originálu, i za cenu možné strojenosti jazyka. V další podkapitole se pak vždy zaměříme na srovnání právě probraného gramatického jevu v neapolštině s italštinou. Poukážeme na podobnosti i odlišnosti v obou systémech. Práce je zaměřena více na neapolskou gramatiku, a proto se soustředíme výhradně na jevy, které existují v neapolské gramatice. Po prozkoumání všech způsobů, časů a gramatických jevů se na konci práce pokusíme o celkové shrnutí, případně i zdůraznění nějaké tendence, kterou bychom po srovnání obou jazyků mohli pozorovat.

2. Uvedení do problematiky

a. Obecná definice dialektu

Loporcaro (2009, s. 3) dialekt popisuje jako nstandardizovaný lingvistický systém, který je ve většině případů omezen na ústní komunikaci. Tento systém nedosáhl nikdy takové autonomie nebo prestiže, kterou mají jiné systémy, s nimiž je geneticky spřízněn. Mluvčí jsou členy komunity na určitém vymezeném geografickém prostoru. Dialekt není používán veřejnými institucemi, ani jimi není nijak ovlivňován. Lingvistický systém může být považován za dialekt v případě, že patří do nějaké větší skupiny lingvisticky příbuzných systémů. Dialekty bývají analyzovány ve vztahu s ostatními jazykovými varietami, se kterými přicházejí do kontaktu. Bývá velmi složité určit, kde jeden dialekt končí a kde už začíná druhý, jelikož se jednotlivá specifika dialektů velmi často překrývají. Přesné vymezení dialektu bývá ovšem složité často i ve vztahu s národním jazykem; v případě, že národní jazyk přichází ve značné míře do styku s určitou jazykovou varietou, je více pravděpodobné, že se jedná o diglosii. Diglosie je jazykový jev, při kterém se v určité komunitě používají dvě variety jazyka. Ferguson (1959, s. 232.) ve svém slavném článku o diglosii dává za příklad právě Itálii. Často se totiž stává, že mluvčí používají svůj dialekt ke komunikaci s rodinou nebo přáteli, ale při formálních příležitostech nebo s mluvčími jiných dialektů používají spisovnou italštinu. V tomto případě bývá tento dialekt považován za prostředek komunikace nižšího stylu. Studium dialektů, jejich vlastností a vztahů s ostatními dialekty, popř. jazyky se zabývá odvětví lingvistiky nazývané dialektologie.

b. Definice spisovného jazyka

Abychom mohli určitý dialekt stavět do opozice s úředním jazykem, je třeba ho nejdříve vymezit. Na italském území tuto funkci zastupuje tzv. „italiano standard“ neboli „spisovná italština“. Je to tedy ten lingvistický systém, který, na rozdíl od dialektů, prošel procesem normativní kodifikace. Tato spisovná italština tedy funguje jako jazykový model, který je zároveň využíván k výuce ve vzdělávacích institucích. Nicméně termín „standard“, tedy „spisovný/standardní“ není úplně přesně vymezen – standardní jazyk bývá často chápán jako takový, který je jediný správný, korektní, čistý. Můžeme se ale setkat s dalším použitím slova standardní jazyk, a to takovým, že je chápán jako neutrální jazyk, prostý jakýchkoli sociolingvistických nuancí. Ve většině případů je ale standardní jazyk chápán jako ten, který prošel kodifikací; a v tomto smyslu budeme s tímto termínem pracovat i my.

Další problém nastává, když chceme určit, jaká kritéria musí jazyk splňovat, aby byl považován za jazyk standardní. Ammon (1986) představuje šest vlastností, podle kterých takový jazyk určíme. Standardním jazykem je podle něho jazyk: kodifikovaný, nevázaný k žádnému konkrétnímu regionu v rámci státu, propracovaný, používaný i vyššími společenskými vrstvami, neměnný a mající psanou formu. Nejdůležitějším kritériem je ale pravděpodobně kodifikace, a tedy i existence určitého psaného korpusu, který by mohl působit jako výchozí jazykový vzor, např. literární díla, gramatiky nebo slovníky. Dalším velmi důležitým kritériem je ale nezávislost na konkrétním regionu a slouží tedy jako spojovací prvek v rámci celého teritoria státu. Další kritéria bychom měli chápat asi takto: standardní jazyk musí být propracovaný – tedy musí disponovat veškerými lingvistickými prostředky, jako např. slovní zásobou nebo gramatickými strukturami tak, aby mohl být využíván ve všech sférách, včetně kulturních a vědeckých. Ammonovo přesvědčení o tom, že takovýto jazyk má být používán vyššími vrstvami pravděpodobně vzniklo proto, že se o zrod spisovného jazyka zpravidla zasazují hlavně privilegované společenské vrstvy. Fakt, že jazyk má být neměnný, úzce souvisí s faktem, že je takový

jazyk kodifikován a nemělo by tedy existovat mnoho prostoru k polemikám. Poslední charakteristika standardního jazyka spočívá v tom, že převažuje v psané formě, a to proto, že musí splňovat hlavně kritéria psaného jazyka, nikoli mluveného.

Je třeba zdůraznit, že standardní jazyk je vždy do určité míry umělým produktem společnosti. Přirozené jazyky projdou konvenčně vytvořeným procesem kodifikace, o který se postarají různé akademie, lingvisté apod. (BERRUTO, Gaetano. Italiano standart. *Treccani.it*)

c. Spisovná italština

Nejednou se ovšem v průběhu dějin stalo, že se z dialektu nakonec vyvinul spisovný jazyk. K tomu dojde, když začne dialekt z různých důvodů nabývat na prestiži. K tomu může přispět například fakt, že dialekt začne užívat vládnoucí třída, stane se hlavním dorozumívacím nástrojem v ekonomických, vědeckých a kulturních kruzích nebo se v daném dialektu začnou tvořit literární díla. Dialekt tak pomalu začne rozšiřovat pole působnosti a začne se stávat plně elaborovaným jazykem. V momentě, kdy začne být dialekt využíván ve všech oblastech a nabude určitého společenského statusu, už nic nebrání tomu, aby se mohl stát plně standardizovaným jazykem. A to je také případ spisovné italštiny. Základem pro spisovnou italštinu byl florentský dialekt ze 14. století. V tomto konkrétním případě se dialekt začal stávat prestižním díky literární tvorbě Danta Alighieriho, Francesca Petrarce a Giovanniho Boccaccia, díky tomu, že jazyk začali používat slavní florentští ekonomové a nakonec také díky celkové kulturní vyspělosti Florencie. Když poté v renesanci začali učenci pociťovat potřebu jednotného jazyka, florentština byla jedním z hlavních kandidátů. K jejímu „vítězství“ poté dopomohly také gramatiky, které o ní mluví jako o literárním jazyku pro celou Itálii. Procesu kodifikace spisovné italštiny pomohl zcela zásadním způsobem Pietro Bembo, kterému bylo v roce 1525 vydáno dílo *Prose della volgar lingua*, tedy gramatika lidového jazyka. Nakonec je

jazyk, který má sloužit jako vzor pro kodifikovanou spisovnou italštinu, přesně vymezen na „městskou variantu toskánštiny, kterou používají vyšší společenské třídy ve Florencii“. Samozřejmě nejsou kodifikovány všechny charakteristiky florentštiny a tím se dostáváme zpátky k faktu, že standardizované jazyky nejsou zcela přirozené. V tomto konkrétním případě byla vzorem spíše psaná florentština, a tím pádem do spisovného jazyka nepronikly jevy typické pro mluvenou florentštinu.

Nakonec byl tedy kodifikován jazyk, který po staletí přežíval jen v knihách, sloužil téměř výhradně k literárním účelům a orálně byl využíván nanejvýš na dvorech. Více než v běžném životě byl používán intelektuály a při vyučování ve školách. Situace se zásadnějším způsobem změnila až v druhé polovině 20. století, kdy se díky kulturním a společenským změnám začal spisovný jazyk používat v každodenním životě. Jazyk se tomu samozřejmě musel přizpůsobit. Jeho slovní zásoba původně sloužila především k tvorbě krásné literatury a k popisu vznešených abstraktních témat. Tato diskrepance dala vznik dvěma fenoménům. Zaprvé, když v kodifikovaném jazyce chyběly některé výrazy, začaly se používat výrazy takové, které předtím neprošly sítí kodifikace nebo měly silně marginální charakter. Tyto výrazy začali používat i intelektuálové a postupem času ztrácely svůj „cejch“ nižšího jazyka. Zadruhé se v některých částech Itálie začaly používat výrazy převzaté z regionálních dialektů a tím pádem přestaly být postupem času považovány za nespisovné. (BERRUTO, Gaetano. Italiano standard. *Treccani.it*)

d. Dialekty jižní Itálie

Než se podíváme podrobněji na charakteristické vlastnosti neapolského dialektu, zaměříme se na obecné vlastnosti většího geografického území. Pokud se budeme řídit rozdělením dialektů podle Loporcara (2009, s. 120), neapolština bude patřit do velké skupiny tzv. středojižních dialektů. Pod tímto pojmem si musíme představit dialekty na

území, které se rozprostírá od jihozápadní hranice Toskánska a středních Marek až po Sicílii.

Jedná se o velmi širokou škálu různorodých dialektů, přesto můžeme najít některé společné rysy. V těchto dialektech například zcela chybějí vokálníké přední zaokrouhlené fonémy, tedy [ø] a [y], které se běžně vyskytují v severoitalských dialektech; pokud se přece jen v některém z těchto dialektů objeví, mají tyto hlásky pouze alofonní charakter. Dalším charakteristickým jevem, kterým se tyto dialekty přímo stavějí do opozice vůči toskánštině a severním dialektům, je fakt, že zde nenajdeme diftongizaci krátkých samohlásek „e“ a „o“ v otevřené slabice pod přízvukem. Setkáme se zde ovšem s jiným typem diftongizace, a to s diftongizací metafonickou:

Při metafonické diftongizaci se z přízvučných samohlásek, většinou středových, stanou dvojhásky kvůli vlivu bezpřízvučných zavřených samohlásek "i" a "u". Loporcaro (2009, str. 123) uvádí, že mezi střeđojižními dialekty existují dvě centra metafonické diftongizace, a to Řím a Neapol.

Změna samohlásek ve dvojhásky funguje následovně:

[ε] > [jε]

[e] > [je]

[ɔ] > [wɔ]

[o] > [wo]

*d[ε]nti - d[je]nti (*denti*)

*gr[ɔ]ssu - gr[wo]sso (*grande*)

(ROMITO, Luciano. *Metafonia*)

"(...) addò 'a stagione nun se respira p' 'o calore pecché 'a gente è assaie, e 'a vvierno 'o friddo fa sbattere 'e **diente**..." = "(...) dove in stagione non si respira per il calore perché la gente è tanta, e in inverno il freddo fa sbattere i **denti**..." (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

"'O cchiu **gruosso** tene vintisei anne." = "Il più **grande** ha ventisei anni" (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Nesmíme ovšem zapomínat, že v případě slova *gr[wo]sso* platí metafonie jen pro mužský rod. U ženského už se opět setkáme s formou bez metafonie. Tento fakt vyplývá z toho, co jsme uvedli výše: u příkladu mužského rodu - *grɔssu - *gr[wo]ssə* dochází k metafonické diftongizaci, protože se na konci nachází koncová samohláska „u“, která tento proces spouští. U ženského rodu se ovšem setkáme s tvarem slova *grɔssa, kde se na konci slova objevuje samohláska „a“, která tento proces naopak blokuje.

"Te stai facenno **grossa**, e ccà nun ce sta che magnà, 'o ssaje?" = "Ti stai facendo **grande**, e qua non ci sta da mangiare, lo sai?" (*Filumena Marturano*. DE FILIPPO, Eduardo. 1946.)

Neapolština rozlišuje tímto způsobem kromě rodů například také jednotné a množné číslo: [pje:rə] „piedi“ ≠ [pɛ:rə] „piede“. Jak si můžeme i z těchto příkladů povšimnout, používání metafonických diftongů k rozlišení rodu nebo čísla má za následek to, že slova už nejsou rozlišována koncovkou. Morfologická flexe byla neutralizována koncovou samohláskou [ə]. Morfologická diftongizace ale není nutně následkem neutralizace koncové samohlásky, protože existují dialekty, ve kterých je zachována dvojí distinkce, tedy morfologická i metafonická.

Charakteristické rysy středojižních dialektů se týkají i souhlásek. Často tak nedochází například k sonorizaci intervokální souhlásky, která tak zůstává neznělá, nebo méně znělá, než by ji vyslovili mluvčí v Toskánsku - záleží na konkrétním lexému. Například v dialektu města Bari se můžeme setkat s neznělou výslovností slova *ago*: [a:kə], atp.

Původně bylo na celém území středojižních dialektů, které vymezil izoglosami Loporcara (2009, s. 120), potlačeno rozlišování souhlásek „b“ a „v“, a to i na začátku slov. Vznikl z toho tedy pouze jeden foném a začaly být používány slabé varianty [β] nebo [v] v intervokální pozici, na začátku slov nebo po souhlásce „r“ a silná varianta [b], používaná po souhlásce „s“ nebo jako gemináta, ať už uprostřed slov, či při fonosyntaktické fortizaci, pokud se budeme držet terminologie, kterou nabízí Asby-Maidment (2005, s. 120–121). (Fonosyntaktická fortizace je proces, při kterém dochází obecně k „zesílení“, ve většině případů však ke zdvojení výslovnosti počáteční hlásky pod vlivem předešlého slova, např. „andiamo a casa“ - [an'dja'mo ak'ka:sa]). Způsob používání variant [β], [v] a [b] se nazývá betacismus a dodnes bývá v některých středojižních dialektech aplikován, např. v provincii Reggio Calabria můžeme slyšet zvolání „che vento!“ vyslovené jako [kibbɛentu]. Neapolského dialektu se ovšem tento jev dnes již netýká, o rozlišování mezi [v] a [b] můžeme najít zmínky již v textech z přelomu 14. a 15. století. Pro námi zkoumané dialekty je také typická asimilace souhláskových skupin „-nd-“ a „-mb-“ s výsledkem [nn] a [mm]. Například v římském dialektu se můžeme setkat se slovem [pjommo], tedy *piombo*, nebo [monno], tedy *mondo*, v tomto případě bychom se setkali s obdobnou variantou i v neapolštině, konkrétně v podobě [munno]. Tato tendence se týká celého území kromě střední a jižní Kalábrie, pár území na Sicílii a částí Apulie. Méně rozšířená je sonorizace neznělých souhlásek po nazále, např. slovo *manco* přejde v [maŋgə] atp. V některých dialektech se můžeme setkat s polosouhláskou [j] namísto [dʒ], např. v sicilském [jɔ:ku], nebo v neapolském [jwo:kə] – *gioco*, [joká] – *giocare*, [jələ] – *gelare*, atd. Palatalizace slabiky -*mi*- se týká pouze úseku od Říma přes Umbrii až k Anconě, např. slovo *vendemmia* mluvčí vyslovují jako [venneŋna]. Pro celé území je dále typická absence fonosyntaktické fortizace, běžně vyvolávané přízvukem, např. v neapolštině [vjernarípassa:tə], tedy *venerdì scorso*, zatímco nechybí tam, kde dochází k asimilaci původně koncové souhlásky, například z „a me“ vznikne [a mme].

Co se týče morfolgie, středojižní dialekty se od toskánštiny a severních dialektů liší absencí určitého členu mužského rodu „slabé“ formy, tedy ve spisovné italštině „il“, v pozici před souhláskou. Člen má vždycky „silnou“ formu, ve spisovné italštině by se jednalo o člen „lo“. Např. v neapolštině [o pɛ:rə], v palermském dialektu [u pjɛ:ri] – *il piede*. Na většině území je také zachován systém tří ukazovacích zájmen, odstupňovaných podle vzdálenosti mluvčího od zmiňovaného objektu / zmiňované osoby. Ke klasickému (ECCU+)ISTUM *questo* a (ECCU+)ILLUM *quello* se přidává ještě (ECCU+)IPSUM, které je co do vzdálenosti mezi dvěma již zmíněnými zájmeny. Například v dialektu z regionu Molise se setkáme s [kiʃtə, kissə, killə]. Existují ovšem území, kde je systém stejný jako ve spisovné italštině, například oblast Salenta. Můžeme se dokonce setkat se situací, kde dnešnímu *questo* odpovídají dvě varianty, jako je tomu například v sicilském dialektu [kistu/kissu] – *questo* – v opozici proti [ki:ɖu] – *quello*. Co se týče morfolgie podstatného jména, mužská substantiva v plurálu končí na „-a“ mnohem častěji než v toskánštině. Například v sicilštině [u pu:mu / i pu:ma] – *la mela, le mele*, nebo [nu jɔrnu / tʃiʝɔrna] – *un giorno / tre giorni*. V mnoha případech koncové „-a“ není etymologicky podmíněno. Narazíme také poměrně často na tvar plurálu končící na „-ora“, například v sicilštině [lo:kira] – *luoghi*, [jo:kira] – *giochi*, atp. Tento způsob tvoření množného čísla byl v latině vlastní neutřům, a tak se i dnes setkáme s tímto způsobem tvoření plurálu v dialektech hlavně ve slovech, která jsou přejatá z latinských neuter. Jsou ovšem i takové dialekty, ve kterých se toto schéma rozšířilo i na další slova, někdy dokonce feminina, např. v dialektu okolí Bari [la kɛip] – *la testa*, [i kapɾə] – *le teste*.

Pokud se zaměříme ještě na typické rysy syntaxe, zjistíme, že je všem zkoumaným dialektům vlastní dávat předložku před přímý předmět. Předložka se vyskytuje skoro vždy, pokud se jedná o zájmeno první nebo druhé osoby, pravděpodobnost klesá, pokud jde o osobu třetí, vlastní jména nebo nominální syntagmata. Například v okolí Říma můžeme slyšet [sɔvviso a vvui], tedy „*ho visto voi*“, ale [sɔvvisoessa], tedy „*ho visto lei*“, kde už se předložka nevyskytuje. Oproti tomu v okolí Cosenzy se můžeme setkat

s předložkou i před třetí osobou nebo vlastním jménem – [ad̥z̥d̥z̥əvist a tti:jə / a ppəppi:nə / a kkwillukrəstja:nə] – *ho visto te/Peppino/quell'uomo*.

Nastínili jsme tedy obecné rysy středojižních dialektů, nyní se zaměříme již trochu konkrétněji pouze na jižní dialekty. Tedy na vlastnosti, které se z větší skupiny středojižních dialektů týkají, z geografického hlediska, pouze jihu. Pro území od Lazia a Abruzzi až po Sicílii je typický jev, při kterém se z latinských souhláskových skupin „pl“ a „cl“ stává „c“. V případě neapolštiny se jedná například o [kaj̥nə], tedy *piange* (v latině *plangit*), [karə] – *chiaro* (v latině *clarum*), v sicilštině mají stejná slova obdobnou podobu: [kant̥ji] a [karu]. Pro stejnou oblast je dále typická palatalizace souhláskových skupin „-bi-“ a „-vi-“, v neapolštině tedy můžeme místo *rabbia* slyšet [rad̥z̥d̥za]; stejný jev se poté analogicky vyskytuje ve slovese *arrabbiare* – [arrad̥z̥d̥za:re]. Dále je pro tyto dialekty běžné graficky značit přízvuk u slov se dvěma enklitickými zájmeny, např. v neapolštině: [piλλatellə], tedy *piglatelo*. Pokud má sloveso pouze jedno enklitické zájmeno, je značení přízvuku víceméně fakultativní.

Co se týče slovesného systému, v jižních dialektech se ve většině případů vůbec nevyskytuje syntetický budoucí čas. Nahrazuje ho většinou nějaká perifráze, např. *ho a/da + infinitiv*. V sicilštině se setkáme například s větou typu [aju a fa:rri uŋ vjad̥z̥d̥zu], čemuž by se spisovném jazyce odpovídala věta „*farò un viaggio*“. Podobně jako syntetický budoucí čas vymizel ve většině dialektů i konjunktiv prézenta, který bývá nahrazen ve vedlejších větách přítomným indikativem a ve větách hlavních konjunktivem imperfekta. Oba dva případy můžeme pozorovat na následujících příkladech ze sicilštiny: [pensu ka si nni va], tedy „*penso che se ne va*“, kde si můžeme povšimnout indikativu, ve spisovné italštině by zde ale musel být podle gramatických pravidel konjunktiv prézentu a věta by vypadala takto: „*penso che se ne vada*“. V případě konjunktivu v hlavní větě si můžeme opět u sicilštiny povšimnout konjunktivu imperfekta [s assittassi], tedy „*si sedesse*“, zatímco ve spisovné italštině by se pořád vyskytoval konjunktiv prézentu „*si siede*“. Další charakteristickou vlastností jižních

dialektů je nadbytečné přidávání nepřímého předmětu k předmětu přímému. Příklad od Loporcara (2009, s. 133) z neapolského dialektu [tʃəo ʃkassajə nu pjattə ŋkapə] by odpovídal italskému „*gli ruppe un piatto in testa*“. V neapolské větě se ovšem setkáme s prvkem navíc, se zájmenem „o“, které by odpovídalo italskému „lo“. Doslovně by tedy přepis neapolské věty do italštiny vypadal asi takto: „*gli(e)lo ruppe un (quel) piatto in testa*“. Tento fenomén se ovšem nikdy netýká inkuzativních sloves. Poslední charakteristika jižních dialektů, kterou budeme jmenovat, je velmi zajímavá. Jedná se o pozici enklitických zájmen. Například v neapolštině se enklitické zájmeno objevuje za modálním slovesem, a nikoli za infinitivem: [nunn o ppɔttsə fa], tedy „*non lo posso fare*“. Italština má v tomto případě možnost vyjádřit totéž ještě variantou „*non posso farlo*“, kdežto neapolština tuto možnost nemá. Lehce zaměnitelná by mohla být například věta [nun ppɔttsə fa o vjadʒdʒu], kde ovšem „o“ nevyjadřuje zájmeno, v italštině „lo“, ale určitý člen, v italštině „il“.

e. Neapolština

V této kapitole zmíníme další hlavní rysy / gramatická pravidla neapolštiny. Budeme se soustředit především na jevy, které ještě nebyly zmíněny výše, a na ty, které se netýkají sloves, protože těmi se budeme dopodrobna věnovat v dalších kapitolách.

Neapolština si na rozdíl od italštiny zachovala do určité míry střední rod. Členy středního rodu mají stejný tvar jako členy rodu mužského, tedy 'o, 'u a lu. U neuter ale na rozdíl od maskulin dochází po přidání členu k fonosyntaktické fortizaci. Jedná se většinou o podstatná jména abstraktní, látková nebo hromadná, což si můžeme demonstrovat na neapolském přísloví: „*Fa 'o bbene e scuordate, fa 'o mmale e arricuordate*“, tedy „*Fai bene e dimenticalo, fai male e ricordalo*“. U slov 'o bbene a 'o mmale si můžeme povšimnout zmíněného zdvojení počáteční souhlásky. Někdy dochází se změnou rodu i ke změně významu, např. „'o niro“ znamená člověk tmavé pleti, kdežto „'o nniro“,

znamená černá barva, čern. Co se týče látkových podstatných jmen, jako příklad si můžeme uvést „*'o cchiummo*“, tedy „*il piombo*“.

V neapolštině často dochází k tomu, že mají slova v jednotném i množném čísle stejnou výslovnost, např. slovo *culure*, tedy *colore*. Číslo pak musíme pochopit buď podle odlišného členu, nebo z kontextu. Co se týče našeho příkladu, v jednotném čísle má člen tvar *'o culure*, v množném čísle pak *'e culure*. Existují ovšem i slova, která mají v množném čísle odlišný tvar. Jedná se například o již zmíněnou metafonickou diftongizaci singulár [pɛ:rə] × plurál [pje:rə], tedy *piede*×*piedi*.

Další věc, kterou se neapolština od italštiny liší, je postavení přivlastňovacích zájmen. Zájmeno je v neapolštině vždy až za podstatným jménem, např. v názvu známé písně *'o sole mio*. V některých případech se může dokonce přivlastňovací zájmeno dostat do enklitické pozice: *sorema*, *pateto*, *mariteto*, tedy *mia sorella*, *tuo padre*, *tuo marito*. K tomuto jevu dochází ve většině případů u slov, která vyjadřují příbuzenské vztahy. Netýká se to ovšem všech zájmen; pokud chceme vyjádřit jiné osoby, musíme to udělat analyticky podobně jako v italštině: *'o padre vuosto*, *'a sora soja – vostro padre*, *sua sorella*.

f. Sloveso a slovesný systém

Vzhledem k tomu, že se budeme v této práci zabývat rozdíly mezi slovesným systémem italštiny a neapolštiny, zaměříme se nejdříve teoreticky na sloveso. Slovesu je připisována naprosto zásadní úloha v rámci mechanismu věty. Je to syntaktické centrum věty, k němuž se připojují další syntagmata.

Sloveso má také některé mluvnické kategorie, které ostatní slovní druhy nemají. Jedna z nich je slovesný způsob, který vyjadřuje postoj mluvčího k výpovědi. Pomocí způsobu

tedy mluvčí může vyjádřit jistotu, možnost, přání nebo rozkaz. Další důležitou mluvnickou kategorií slovesa je čas; ten napomáhá vyjádřit chronologický vztah mezi momentem výpovědi a momentem, ve kterém se odehrává děj, o němž se mluví. Můžeme tak tedy vyjádřit současnost, předčasnost a budoucnost. Dále můžeme dělit slovesa na tranzitivní a intranzitivní. Tyto dvě hodnoty nám říkají, jestli sloveso může mít přímý předmět, nebo ne. Může se také stát, že jedno sloveso může být (v různých situacích) tranzitivní i intranzitivní. Sloveso může být dále vyjádřeno v aktivu, nebo pasivu. Tyto hodnoty úzce souvisí se syntaktickými rolemi jednotlivých slov ve větě. Musíme dávat pozor na rozdíl mezi gramatickým a logickým podmětem věty. Logický podmět věty se transformací z aktiva do pasiva, nebo naopak, nezmění; gramatický podmět ovšem ano. Další kategorií slovesa je vid. V případě italského jazyka není tato schopnost stoprocentní, tj. ne každé sloveso může vyjadřovat jak dokonavý, tak nedokonavý vid. Vid nám podává informace o trvání děje, způsobu, jakým je děj vykonáván a stupni dokonavosti děje. V konkrétním případě italštiny může být nedokonavost vyjádřena v minulosti imperfektem a dokonavost v přítomnosti prézentem, v minulosti *passatem prossimem* a *passatem remotem* a v budoucnosti *futurem*. Pokud potřebujeme vyjádřit nedokonavost i v jiných časech než v minulosti, můžeme použít slovesnou perifrázi *stare + gerundium*. Další slovesná perifráze, *stare + per + infinitiv*, nám pomáhá vyjadřovat začínající děj. Určitý náznak vidu v sobě mají i některé slovesné sufixy, např. *-icchiare*, nebo *-erellare*.

3. Obecné vlastnosti neapolského slovesa

Rozdělení slovesných tříd v neapolštině není úplně jednoznačné. Obecně můžeme říct, že má podobně jako italština třídy tři. Někdy se ale můžeme setkat s tvrzením, že jsou třídy v podstatě jen dvě, anebo naopak s tím, že jsou čtyři. Pokusíme se zde situaci stručně vysvětlit. Z pohledu koncovek má neapolština tři třídy, slovesa tedy končí na *-à*, *-è/-e*, nebo *-ì*, podobně jako v italštině, kde se setkáme s koncovkami *-are*, *-ere* a *-ire*:

1. slovesná třída *-à*, například: *guardà, jettà, parlà, parià, turnà*
2. slovesná třída *-è/-e*, například: *tenè, putè, carè, còcere, chiàgnere, rispónnere*
3. slovesná třída *-ì*, například: *definì, durmì, jì, ascì*

U třídy sloves končících na „*-ì*“ musíme zdůraznit, že má, podobně jako italština, dvě různá paradigmata časování. U některých sloves se nachází v přítomnosti indikativu, přítomnosti konjunktivu a v druhé osobě jednotného čísla imperativu infix *-isc/-esc-*. Příklad pro jednotlivé kategorie obou dvou infixů si můžeme ukázat na slovesech *'nchiatti*, a *fernì*: *'nchiattisco, nchiattisce, 'nchiattisca!; fernesco, fernisce, fernesca!*

Když se ale podíváme na věc z morfoložického hlediska, mohli bychom rozdělit slovesa pouze na dvě kojugace, a to na slovesa, která končí na „*-à*“ a na ta, která končí buď na „*-è/-e*“, nebo „*-ì*“. V této druhé skupině je totiž rozdíl v koncovkách pouze zdánlivý. Naprostá většina sloves, která končí na „*-ì*“, má i variantu končící na „*-e*“. Například sloveso *sentì* má další možnou variantu *sèntere*. A mimo to, slovesa, která končí na „*-è/-e*“ nebo na „*-ì*“, mají stejná paradigmata časování. Když se podíváme na sloveso *canòscere* a *ascì*, tedy zástupce sloves končících na „*-e*“ a na „*-ì*“, v první a třetí osobě singuláru imperfekta, tedy *canusceva* a *asceva*, všimneme si, že mají analogickou formu. To platí i v dalších příkladech. Nakonec nám tedy zůstane malá skupina sloves, která mohou končit jen na „*-ì*“ a od ostatních se liší přítomností infixu „*-isc/-esc-*“ při

časování. Nicméně můžeme pozorovat tendenci začlenit i tato slovesa do „hlavní třídy“ sloves končících na „-è/-e“, nebo „-ì“, a to lexikalizací infixu uprostřed slovesného kmenu: *capéscere, capescimmo, capescévamo*, atp.

Na čtyři slovesné třídy pak neapolské sloveso dělíme, pokud chceme zkoumat infinitivy. V tom případě se pak setkáme s třídou sloves končících na „-à“, na „-è“, na „-e“ a na „-ì“. Druhá slovesná třída se tedy dá rozdělit na oxytona a proparoxytona. Rozdíl mezi těmito infinitivy viz kapitola 8.a.iii.

Přehled neapolských slovesných tříd dává následující tabulka:

Slovesa končící na -à	Slovesa končící na -e/-ì			
	Slovesa končící na -è/-e		Slovesa končící na -ì	
	Infinitivy oxytona	infinitivy proparoxytona	bez infixu	s infixem -isc-/-esc-

Finitní slovesa neapolského dialektu můžeme analyzovat a z jejich částí zjistit různé slovesné kategorie, jako např. čas, vid, způsob, číslo a osobu. Sloveso má většinou následující morfologickou strukturu:

kmen + kmenová samohláska + rys typický pro určitý čas/vid/způsob + osoba (+ číslo)

Ukážeme si to na příkladu slovesa *parlà*, konkrétně ve tvaru *parlasteve*:

Parl (kmen) + **-a-** (kmenová samohláska) + **-ste** (předčasnost, perfektum, indikativ, 2. osoba) + **-ve** (plurál)

Ne vždy však můžeme ze slovesa vyčíst všechny výše uvedené kategorie.

4. Indikativ

Indikativ je jediný slovesný způsob, který může být vyjádřen jak pomocí jednoduchých časů (prézens, imperfektum, passato remoto, futuro), tak časů složených (passato prossimo, trapassato prossimo, trapassato remoto, futuro anteriore); můžeme jím tedy vyjádřit tři hlavní chronologické odkazy: předčasnost, současnost a následnost. (*Dardano - Trifone 1999, s. 352*)

a. Prézens

i. Funkce v italštině

Vyjadřuje určitý fakt, děj, způsob bytí, které se odehrávají nebo existují právě v momentu výpovědi. Jedná se tedy o čas současnosti, kde se čas události a čas výpovědi překrývají; je ovšem potřeba dodat, že se jedná o současnost relativní, kterou je potřeba spojit s určitým záchytným bodem, jenž se může nacházet v minulosti i v budoucnosti.

„**Faccio** una passeggiata.“

„leri **faccio** una passeggiata e incappo in un acquazzone.“

„Domani **faccio** una passeggiata.“

Prézens se používá velmi často k vyjádření zvyků, opakování dějů nebo různých pravidelností. V určitých situacích je prézens téměř „nadčasový“ a daná výpověď má obecnou platnost nezávislou na čase, například v příslovích. (*Dardano - Trifone 1999, s. 352*)

ii. Funkce v neapolštině

Primární funkcí přítomnosti je i v neapolštině vyjadřování děje, který je současný s výpovědí. Může i zde nabýt nadčasového charakteru pro vyjádření obecně platných dějů. Formálněji je použití přítomnosti v narativu, kde popisuje především děje předčasné a kde ho nazýváme historickým přítomností. Pokud je místo minulého času použito historický přítomnost, text nabude dramatictějšího rázu. Přítomnost může popisovat i děje následující. S touto situací se můžeme setkat méně často v minulosti, kdy je přítomnost použito v minulosti po nějakém konkrétním minulém čase, nebo mnohem častěji v přítomnosti. Tento fakt je způsobem tím, že v neapolštině v průběhu 19. století postupně vymizel syntetický budoucí čas, který je v práci krátce zmíněn později, viz kapitola 4.g. Přítomnost tedy mnohem častěji nabývá funkci futura a umístění výpovědi v čase poznáme buď pomocí kontextu, nebo časových adverbii. (*Ledgeway 2009, s. 431*)

iii. Tvorba v neapolštině

Přítomnost se tvoří ze slovesného kmene. Například kmen slovesa *penzà, penz-*, se spojí s konkrétní koncovkou, tj. kmen + -ə (sg.) / -mmə (1. os. pl.) / -tə (2. os. pl.) / -nə (3. os. pl.). Kmenová samohláska může někdy splývat s rysem charakterizujícím osobu. Slovesa se v přítomnosti indikativu časují následujícím způsobem:

	-à	-è	-ere	-ì	-ì
1. sg	parl-ə	car-ə	corr-ə	sent-ə	fern- <u>esc</u> -ə
2. sg	parl-ə	car-ə	curr-ə	sient-ə	fern- <u>isc</u> -ə
3. sg	parl-ə	car-ə	corr-ə	sent-ə	fern- <u>esc</u> -ə
1. pl	parl-iuammə	car-immə	curr-immə	sent-immə	ferni-mmə
2. pl	parl-atə	car-itə	curr-itə	sent-itə	ferni-tə
3. pl	parl-anə	car-enə	corr-enə	sent-enə	fern- <u>esc</u> -onə

Tabulka ukazuje, jak se časují jednotlivé třídy neapolštiny. V posledním řádku je sloveso *fernì*, které demonstruje časování s infixem.

Vzhledem k tomu, že se v neapolštině často setkáme se synkretismem (synkretismus je fenomén, při kterém mají různé morfologické tvary stejnou podobu.), například v 1., 2. a 3. osobě singuláru, jazyk často nejasné situace „vyřešil“ tzv. metafonii. Metafonie obecně je lingvistický jev, při kterém dochází pomocí distanční asimilace ke změně vokálu. Může se jednat o zvýšení vokálu ([ɛ] > [e], [e] > [i], [ɔ] > [o], [o] > [u]) nebo o již zmíněnou metafonickou diftongizaci, viz 1.d.

V tabulce jsou případy metafonie vyznačeny tučně.

*"Chesto però nun 'o **ssente** p' 'o vico... chesto 'o dice 'a mamma..."* = "Questo però non lo sente per le vie...questo lo dice la mamma..." (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

*"'lo quanno t'aggio ditta tutto chello che tengo ccà ncoppo, 'o vvi'?" (mostra lo stomaco) nun te guardo cchiu nfaccia, e 'a voce mia nun 'a **siente** cchiu!"* = "lo quando ti ho detto tutto quello che ho qua, lo vedi? (mostra lo stomaco) non ti guardo più in faccia, e la voce mia non la senti più." (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

*"(...)**e corro** quanno è 'o sabbato a mmatina; 'o Totocalcio pe mm' 'a ji a ghiucà."* = "(...) e corro quando è il sabato la mattina; per andarmene a giocare il Totocalcio." (DE CURTIS, Antonio (*Totò*). *'A speranza*. 1953.)

*"Lassa che vene; passa ampreso tutte sti sere; po' **currimmo** luntano; e facimmo dimane (...)"* = "Lassa che viene; passa subito tutte queste sere; poi corriamo lontano; e facciamo domani (...)" (DANIELE, Pino. *Lassa che vene*. 1984.)

iv. Srovnání s italštinou

Nyní se pokusíme poukázat na podobnosti /odlišnosti paradigmát v neapolštině a ve standardní italštině. Pro srovnání si uvedeme tabulku časování i v italštině:

	-are	-ere	-ire	-ire
1. sg	parl-o	cad-o/ corr-o	sent-o	fin-isc-o
2. sg	parl-i	cad-i/ corr-i	sent-i	fin-isc-i
3. sg	parl-a	cad-e/ corr-e	sent-e	fin-isc-e
1. pl	parl-iamo	cad-iamo/ corr-iamo	sent-iamo	fini-amo
2. pl	parl-ate	cad-ete/ corr-ete	sent-ite	fini-te
3. pl	parl-ano	cad-ono/corr-ono	sent-ono	fin-isc-ono

V neapolštině se na rozdíl od italštiny setkáme v prvním sloupci časování se synkretismem. O jakou osobu se jedná, tedy zjistíme buď pomocí situačního kontextu, nebo např. zájmena. Tento jev ovšem není cizí ani italštině, v největší míře se s ním setkáme například u přítomného konjunktivu. Můžeme si všimnout, že v italštině spadají pod jednu konjugační skupinu *-ere* jak slovesa s přízvukem na koncové slabice, tak slovesa s přízvukem na předchozí slabice, tedy jak paroxytona, tak proparoxytona. V neapolštině jsou ale tato slovesa formálně rozdělena, o této problematice více viz kapitola 8.a.iii.

V neapolštině můžeme dále vidět u slovesa *sentì* náznak pohyblivého diftongu, jedná se o přirozenou součást časování. S tímto jevem se ovšem setkáme i ve standardní italštině, i když je v některých případech fakultativní. Např. u slovesa *sedere* – *siedo*, *siedi*, *siede*, *sediamo*, *sedete*, *siedono*, je v paradigmatu pohyblivý diftong pravidelně dodržován; oproti tomu u slovesa *muovere* – *muovo*, *muovi*, *muove*, *m(u)oviamo*, *m(u)ovete*,

muovono, si mluvčí může vybrat, jestli pohyblivý diftong použije, nebo ne. Rozdíl je ovšem v tom, že vynecháním diftongu ve standardní italštině nedojde k možné záměně kategorie osob, protože má pro každou osobu jinou koncovku; vynecháním diftongu v neapolštině k tomu dojít může.

S výše zmíněnou metaforií se ve standardní italštině nesetkáme. Pro neapolštinu je to naopak velmi charakteristický jev.

Další odlišnost můžeme najít u sloves končících na „-i“, která v některých osobách finitních tvarů mají infix „-isc-/-esc-“. Zatímco ve standardní italštině narazíme vždy jen na infix „-isc-“, v neapolštině se můžeme setkat s oběma variantami, a to dokonce v rámci jednoho paradigmatu, viz paradigma slovesa *fernì*. V čem se naopak italština i neapolština shodují, jsou osoby, ve kterých se s infixem nesetkáme, tj. 1. a 2. osoba plurálu.

v. Sloveso *èsse(re)*

Přestože se v této práci nebudeme zabývat vývojem neapolského jazyka, u první osoby jednotného čísla slovesa *èsse(re)* se nad etymologií chvíli pozastavit musíme. Ve starých textech se v neapolštině setkáme s paradigmatem, které se tradičním způsobem vyvinulo z latiny. Objevovaly se hlavně tvary *sono*, *so'*, nebo *son*. Postupem času sloveso *èsse(re)* převzalo analogicky formu první osoby sloves *vengo*, *tengo* a *pongo* a moderní jazyk začal dávat přednost tvaru *song-ə*. Velmi zajímavá je ale skutečnost, že obě dvě formy se používají dosud, každá má ovšem sklon zastávat jinou funkci.

1. sg	song-ə/so'
2. sg	sì
3. sg	è
1. pl	simmə
2. pl	sità
3. pl	song-ə/so'

Forma *so'* se používá většinou jako pomocné sloveso u minulého času, např.:

„**So'** turnato pe' me rifa' na vita nova!“ = „Sono tornato per rifarmi una vita nuova.“
(VIVIANI, Raffaele. *O guappo 'e cartone. 1932.*)

Kdežto varianta *song-ə* se používá především jako slovesná spona:

„Chi vuo' ca me crede, si manco mammema 'o ssapeva ca io **songo** na persona onesta.“
= „Chi vuoi che mi creda, se neanche mia mamma lo sapeva che io sono una persona onesta.“ (VIVIANI, Raffaele. *O guappo 'e cartone. 1932.*)

Třetí osoba množného čísla prošla obdobným procesem:

„S' 'a **so' venute** a piglia', e è gghiuta 'a stazione pur'essa.“ = „Se la sono venute a prendere, ed è andata alla stazione anche lei.“ (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone. 1932.*)

„Cheste **songo femmene** spciale.“ = „Queste sono donne speciali.“ (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone. 1932.*)

Ostatní osoby mají momentálně jen jednu používanou formu:

„Gué... **Si' turnata** ampresa?“ = „Ehi... Sei tornata presto?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!. 1945.*)

„Papilù, chi t' 'o fa fà, tu **si' 'nu** buono quaaglione.“ = „Papilù, chi te lo fa fare, tu sei un bravo ragazzo.“ (LONGO, Andrej. *Dieci. 2007.*)

Pokud si neapolské paradigma srovnáme s italským:

1. sg	sono
2. sg	sei
3. sg	è
1. pl	siamo
2. pl	siete
3. pl	sono

zjistíme, že se mnoho neliší. Specifikum neapolského paradigmatu jsou již zmíněné dvě varianty 1. osoby jednotného a 3. osoby množného čísla.

vi. Sloveso avé

Co se týče slovesa *avere*, situace v neapolštině není úplně jednoduchá. Ledgeway (2009, s. 383) nám nabízí dvě „extrémní“, podle jeho slov idealizované, varianty dlouhodobého procesu morfofonologické redukce. Každá z daných variant má pak v jazyku trochu jinou funkci. Zjednodušeně tedy můžeme říct, že v neapolštině máme dva druhy slovesa *avé(re)* s různým časováním, a zatímco je jedno používáno lexikálně, druhé je používáno jako pomocné sloveso. Za zmínku také stojí fakt, že první osoby jednotného čísla u obou variant jsou homografní, výslovnost je ovšem jiná.

	avé (lexikální)	avé (pomocné)
1. sg	aggio ['addʒə]	aggio [addʒu]
2. sg	(h)aie ['ajə]	(h)ê [e]
3.sg	ave ['avə]	(h)a [a]
1. pl	avimmo [a'vimmə]	amme [ammə]
2. pl	avite [a'vitə]	ate [atə]
3. pl	àveno ['avənə]	(h)anno [annə(/-u)]

Důkaz toho, že se nejedná o preference nebo zvyklosti konkrétního autora, si můžeme demonstrovat na následujících příkladech z divadelní hry *Filumena Marturano* od Eduarda de Filippa. Fakt, že se v jedné hře objevují obě dvě varianty, nám napovídá, že autor opravdu používá tu či onu variantu pro různé situace.

„*Pecché quanno haie nu taglio 'e stoffa mmano, he 'a fa' asci 'o vestetiello p' 'a piccerella toia...*“ = „Perché quando hai un taglio di stoffa mano, devi farne il vestitino per la tua piccola.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„Ma a chi **he** purtato 'e tre lettere, nun s'è pututo sapé!“ = „Ma a chi hai portato le tre lettere, non si è potuto sapere!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

U následujícího příkladu si můžeme povšimnout, že se fonetická podoba slova do jisté míry promítla do psané podoby a autor ve hře několikrát použije podobu slova „*aggiu*“.

„Tu te credive ca doppo vinticinc'anne c'**aggiu** fatto 'a vaiassa vicino a tte, me ne ievo accusi, cu' na mano nnanze e n'ata areto?“ = „Tu ti credevi che dopo venticinque anni che ho fatto la serva vicino a te, me ne andavo così, con una mano avanti e un'altra dietro?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

V italštině se naopak s žádným dvojím časováním nesetkáme. Sloveso *avere* zastává v italštině jak lexikální funkci, tak funkci pomocného slovesa. Nelze ani s jistotou říct, které z neapolských variant se italské *avere* více podobá.

1. sg	ho
2. sg	hai
3. sg	ha
1. pl	abbiamo
2. pl	avete
3. pl	hanno

vii. Vazba *avé a/da*

Tato vazba slouží v neapolštině k vyjádření nutnosti, budoucnosti nebo nutnosti v budoucnosti. V italštině obdobná vazba není, musíme tedy vyjádřit stejný smysl věty pomocí slovesa *dovere*, budoucím časem, respektive slovesem *dovere* v budoucím čase.

Nejmodernější tendencí je sloveso *avere* přímo spojit s předložkou *da* a vytvořit tak jeden celek. Místo *ho da* se tedy spíše setkáme s výrazem *aggia*. Výraz má tedy celkem nerozluštitelnou grafickou formu, prošel ale i fonetickým vývojem, konkrétně palatalizací. Co se týče dalších osob, můžeme si uvést například 3. osobu *ha da*, kterou můžeme často najít napsanou jako *adda*. Tento tvar už je poněkud čitelnější, došlo k odstranění němého *h* a k lexikalizaci fonosyntaktické fortizace.

Pokusíme se různé formy této vazby demonstrovat na pár příkladech a pokusíme se je přeložit co nejpřesněji do italštiny:

„*Ah sì! chesto è overo; è santa verità; la legge è legge e s'adda rispettà (...)*“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *La società*. 1953.)

Italský překlad by byl nejspíše: „(...) *la legge è legge e si deve rispettare*“.

„*C'avimm' 'a fa' cu ll'acqua?*“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Zde už bychom si nejspíše se slovesem *dovere* nevystačili a museli bychom se uchýlit k použití budoucího času: „*Che faremo (facciamo) con l'acqua?*“

„*lo m'aggia mettere nnanz' 'o specchio e nun m'aggi" a stancà maie 'e me sputà nfaccia.*“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Tato věta pravděpodobně obsahuje jak modalitu nutnosti, tak budoucí čas vzhledem ke smyslu věty. Mohli bychom ji tedy teoreticky přeložit následujícím způsobem: „*lo mi dovrò mettere dinnanzi allo specchio e non mi dovrò stancare mai di sputarmi in faccia.*“

viii. Slovesa *dà, fà, stà, sapé*

Ledgeway (2009, s. 386) mluví o těchto čtyřech modálních slovesech v jedné kapitole z toho důvodu, že jejich časování je do jisté míry analogické. V této kapitole se na všechny podobnosti, ale i odlišnosti pokusíme upozornit.

Co se týče sloves *dà* a *stà*, mají v první osobě dvě možné varianty, podobně jako sloveso *essè(re)*, viz kapitola 4.a.v. Sloveso *dare* může tedy v 1. osobě mít tvar *do* nebo *dongo*, podobně jako sloveso *stare* – *sto* nebo *stongo*. Kratší varianty, tedy *do* nebo *sto*, jsou většinou používány, když má sloveso ve větě funkci pomocného slovesa, delší formy (*dongo*, *stongo*) jsou naopak používány jako slovesné spony.

Sloveso *stare* v modální funkci:

„**Sto parlanno** cu' te!“ = „Sto parlando con te!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Sloveso *stare* ve funkci slovesné spony:

„lo invece nun **stongo tranquillo** e nun **stongo sereno**.“ = „lo invece non sto tranquillo e non sto sereno.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Slovesa *fà* a *sapé* mají naopak v 1. osobě palatalizovaný tvar *faccio* a *saccio*.

„lo 'a famiglia mia nun **saccio** che fine ha fatto.“ = „lo, la famiglia mia, non so che fine ha fatto.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„Quanto me **faie** ridere!“ = „Quanto mi fai ridere!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

	dà	stà	fà	sapé
1. sg	do/dong-ə	sto/stong-ə	facci-ə	sacci-ə
2. sg	daiə	staiə	faïə	saiə
3. sg	dà	sta	fa	sa
1. pl	dammə	stammə	facimmə	sapimmə
2. pl	datə	statə	facitə	sapitə
3. pl	dannə	stannə	fannə	sannə

Ve spisovné italštině mají slovesa *dare* a *stare* poměrně podobné časování. Nejvýraznější rozdíl ovšem je, podobně jako u slovesa *essere*, že italština nemá dvě různé varianty pro první osobu jednotného čísla, a tvary *do* a *sto* zastupují všechny funkce odpovídajících sloves. Se slovesy *fare* a *sapere* je situace podobná. Velmi zajímavý je ale fakt, že palatalizovaný tvar první osoby jednotného čísla italština sdílí pouze se slovesem *fare*, tedy *faccio*, kdežto pro sloveso *sapere* má vlastní tvar *so*, který je podobný tvarům *do* a *sto*.

1. Perifráze *stà + gerundium*

V italštině má tato perifráze hlavně durativní charakter. V neapolštině se ale význam této perifráze posunul. Durativní význam perifráze v neapolštině prakticky vymizel a *stà + gerundium* zde působí jako rovnocenná „náhrada“ přítomnosti a vyjadřuje jednoduše děje, které jsou současné s výpovědí. V neapolštině se díky tomuto posunu významu můžeme v těchto perifrázích setkat i se stavovými slovesy, které by byly ve formě gerundia v italštině považovány pravděpodobně za agramatické, viz druhý příklad.

Tvoří se pomocí slovesa *stà* (první varianta) a gerundia:

„*L'aggio vista ca se **steva vestenno***“ = „L'ho vista che si stava vestendo.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„*Tu he' a vedé a pacienza che **sto tenenno io***“=„Tu devi vedere la pazienza che ho io.“ (Ledgeway 2009, s. 434)

ix. Slovesa *vulé* a *puté*

U sloves *vulé* a *puté* se omezíme na následující paradigma a několik příkladů:

	<i>puté</i>	<i>vulé</i>
1. sg	<i>pozzə</i>	<i>vogliə</i>
2. sg	<i>può</i>	<i>vuò</i>
3. sg	<i>pò</i>	<i>vò</i>
1. pl	<i>putimmə</i>	<i>vulimmə</i>
2. pl	<i>putitə</i>	<i>vulitə</i>
3. pl	<i>ponnə</i>	<i>vonnə</i>

Slovesa se mezi sebou liší tvary první osoby jednotného čísla, poté je jejich časování totožné. Srovnání s italštinou je ovšem zajímavější. První osoby jednotného čísla slovesa *potere* a *puté* jsou pro italštinu *posso* a pro neapolštinu *pozzə*, v případě slovesa *volere* a *vulé* je to totožný tvar *vogliə*. V italštině ovšem morfém objevující se v první osobě jednotného čísla vidíme dále v 1. osobě čísla množného *possiamo* a *vogliamo* a ve třetí osobě čísla množného *possono* a *vogliono*. V neapolštině tomu tak není.

„Pecché nun **pozzo** sta' senza sunà (...)" = „Perché non posso stare senza suonare.“
(CAROSONE, Renato. *'Na canzuncella doce doce*. 1989.)

„Si stammo nzieme **putimme** ì luntano.“ = „Se stiamo insieme possiamo andare lontano.“ (D'ANGELO, Nino. *Jammo ja*. 2010.)

x. Sloveso ì

1. sg	vac-ə
2. sg	vaiaə
3.sg	va
1. pl	iammə
2. pl	iatə
3. pl	vannə

Pokud bychom chtěli srovnat časování slovesa ì s italským *andare*, můžeme si všimnout mnoha podobností. V první řadě mají společné to, že se v rámci jednoho slovesa setkáme s dvěma různými morfémy. Tyto morfémy se navíc nacházejí ve stejných osobách, tedy v 1., 2. a 3. osobě jednotného čísla a ve 3. osobě čísla množného a jejich tvary jsou velmi podobné: *vac-ə* × *vado*, *vaie* × *vai*, některé dokonce stejné: *va* × *va*. Za zmínku také stojí fakt, že i v neapolštině se používal tvar 1. osoby singuláru *vado*, *vaco* je ovšem modernější tvar.

„Cu che curaggio io stamattina **vaco** a faticà!“ = „Con che coraggio io stamattina vado a lavorare!“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *Il cimitero della civiltà*. 1953)

b. Imperfektum

i. Funkce v italštině

Imperfektum vyjadřuje trvání nebo opakování v minulosti. Jelikož v minulosti popisuje neukončené děje, můžeme mu přisoudit nedokonavý vid. Ve vyprávění má imperfektum deskriptivní funkci – popisuje statické děje, místa, postavy. Imperfektum může také nabýt hypotetické funkce, např. „**Facevi meglio a stare zitto.**“, což je typické především pro mluvenou řeč, ve formálnějším rejstříku zastává tuto funkci minulý kondicionál. Hypotetickou funkci může dále imperfektum zastávat v podmínkovém souvětí při popisu neuskutečnitelných dějů, kde v mluvené řeči může nahradit minulý kondicionál a konjunktiv trapassata. Pomocí imperfekta můžeme dále vyjádřit odstup od reality, což je nejčastěji používáno v narativu, např. při popisování snů – „**Poi entravo in un'enorme sala a specchi (...)**“, nebo při dětských hrách – „**lo ero la principessa (...)**“. Pomocí imperfekta také můžeme, hlavně v mluvené řeči, zmírnit žádost – „**Volevo due etti di prosciutto.**“ (Dardano - Trifone 1999, s. 353)

ii. Funkce v neapolštině

I v neapolštině imperfektum vyjadřuje hlavně nedokonavé děje v minulosti. Bývá, stejně jako v italštině, často kladeno do opozice s *passatem remotem*. Imperfektum vyjadřuje durativnost a do velké míry také progresivitu. Dále můžeme pomocí imperfekta vyjádřit následnost v minulém čase (analogickou funkci zastává *prézens* ve funkci *futura*): „**Essa m'ha ditto che m'aspettava ccà.**“ = „Lei mi ha detto che mi avrebbe aspettato qua.“. Imperfektum může dále nabývat modální funkce a stejně jako ve spisovné italštině může popisovat nereálné věci, sny, dětské hry atp. Další společnou funkcí imperfekta italského a neapolského je funkce hypotetická, kde imperfektum nahrazuje minulý kondicionál; může se vyskytovat samo o sobě:

„Te **putevo** dicere ca tutt'e tre t'erano figlie, ce avarrisse creduto... T' 'o **ffacevo** credere! Ma nun è overo. T' 'o **pputevo** dicere primma?“ = „Ti avessi potuto dire che tutti e tre ti erano figli, ci avresti creduto...Te lo avrei fatto credere! Ma non è vero. Te lo avrei potuto dire prima?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

anebo v podmínkovýchsouvětích:

„Quanno nun 'o **vulive** bbene, ce **penzave** primma.“ = „Quando non l'avessi voluto bene, ci avresti dovuto pensare prima.“ (Ledgeway 2009, s. 438)

iii. Tvorba v neapolštině

V moderním jazyce se imperfektum tvoří velmi pravidelně: slovesný kmen + kmenová samohláska + hláska vyjadřující čas/vid + koncovka, např. *vencere* – *venc* + *e* + *v* + *a*, *parlare* – *parl* + *a* + *v* + *eno*, atp.

Nyní se podíváme na to, jak se časují jednotlivé slovesné třídy. V tabulce máme zástupce sloves, která končí na „-à“, „-e“ a „-ì“. Co se týče rozdělení slovesných tříd, musíme zde upřesnit, že časování imperfekta nebere ohled na to, jestli jsou slovesa končící na „-e“ oxytona, nebo proparoxytona, ani na to, jestli slovesa končící na „-ì“ potřebují v přítomnosti infix, či nikoliv.

	cuntà	vénnerè	durmì
1. sg	cuntavə	vennevə	durmevə
2. sg	cuntavə	vennivə	durmivə
3.sg	cuntava	vennevə	durmivə
1. pl	cuntàvamə	vennévamə	durmìvamə
2. pl	cuntàvevə	vennévevə	durmìvevə
3. pl	cuntàvanə	vennévanə	durmìvanə

iv. Srovnání s italštinou

U předchozí tabulky nás mohl překvapit fakt, že je tvar 1. a 3. osoby singuláru stejný. Nedá se ovšem říct, že by to byl nějaký ojedinělý fenomén. I v italštině jsme se v minulosti mohli setkat se stejnou situací, hlavně v literárním jazyce. Co se týče 1. a 2. osoby množného čísla, můžeme si všimnout, že došlo k posunutí přízvuku, což je typický rys jižních dialektů. V italském imperfektu se v těchto osobách setkáme s paroxytony, v neapolštině ale s proparoxytony: např. italské *dormivàmo*, *dormivàte* oproti neapolskému *durmìvamo*, *durmìveve*. Ve 3. osobě plurálu se v obou jazycích objevují proparoxytona. Ve druhé osobě plurálu jsme si také mohli všimnout nezvyklé koncovky -veve, která nahradila etymologicky starší formu -vate. Dále si můžeme všimnout měnících se kmenových samohlásek: např. u tvaru slovesa *durmeva*, což je pro neapolštinu typické.

„*Partette pe' surdate ca facèvam' 'ammore e da nnamurate ce veddettemo l'ultima volta, (...)*“ = „Partii per soldato che eravamo fidanzati e da fidanzati ci siamo visti ultima volta (...)*“ (DE FILIPPO, Eduardo. Napoli milionaria!. 1945.)*

„*Ma pecché teniveve 'o tiempo 'e penza' a me?*“ = „*Ma perché avevate il tempo di pensare a me?*“ (DE FILIPPO, Eduardo. Napoli milionaria!. 1945.)

v. Slovesa avé a èsse(re)

Sloveso *èsse(re)* zdědilo, stejně jako v italštině, nepravidelný kmen „*ér-*“. Sloveso *avé* je pravidelnější:

	èsse(re)
1. sg	erə /evə
2. sg	irə/ ivə
3. sg	erə /erə
1. pl	éramə /évamə
2. pl	ìrevə/ ivevə
3. pl	èranə/évanə

	avé
1. sg	avevə
2. sg	avivə
3. sg	avevə
1. pl	avevemə
2. pl	avivevə
3. pl	avevenə

U obou sloves se setkáme opět s totožnými tvary v 1. a 3. osobě jednotného čísla. Můžeme si také opět všimnout měnících se kmenových hlásek ve tvarech *irə*, *ìrevə* a *avivə*, *avivevə*, za což může morfologizace metafonie, o které se zmiňuje Maiden (1997). Při tomto procesu začíná být metafonie morfologickým nástrojem, kterým neapolština odlišuje některé osoby, přestože se na konci slov nevyskytuje samohláska, která by metafonezi spustila (v konkrétním případě neapolštiny „i“ a „u“, viz 2.d.) V případě tvaru 1. osoby množného čísla u slovesa *èsse(re)* můžeme pozorovat, že je odlišný od italského *eravamo* – koncovka je těsně za kmenem *ér-*. Sloveso *èsse(re)* má ještě druhou variantu, kde se ve slovesném kmeni objeví labiodentála „v“.

Situace se ovšem komplikuje faktem, že sloveso *avé* má také další variantu, kde ztrácí svou kmenovou hlásku „v“ a následně dochází k splynutí dvou zbývajících samohlásek. Po těchto procesech se dostaneme k následujícímu paradigmatu:

	èsse(re)/ avé
1. sg	evə
2. sg	ivə
3.sg	evə
1. pl	èvamə
2. pl	ivevə
3. pl	èvanə

Toto paradigma je totožné s druhou variantou časování slovesa *èsse(re)*. Je pravděpodobné, že tato homofonie byla výrazně podpořena postupným rozšiřováním pole působnosti slovesa *avé* jakožto pomocného slovesa v rámci převládající inakuzativní syntaxe, ve které měla spolu se slovesem *èsse(re)* stejnou funkční hodnotu. Bylo tedy na mluvčích, které sloveso použijí, a tím se mohla obě slovesa začít zaměňovat a postupně ovlivňovat. Je ovšem možné se na celou věc dívat z druhé strany a předpokládat, že právě kvůli homofonii se sloveso *avé* začalo v rámci inakuzativní syntaxe rozšiřovat, protože nebylo možné od sebe slovesa rozeznat.

„*Ammore perduto, mm'ha ditto stu core; ca tarde ha saputo; tu ch'ire pe mme.*“ = „Amore perduto, mi ha detto questo cuore; che tardi ha saputo, tu che eri per me.“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *Ammore perduto*. 1953.)

„*Si nun era pe' vvuje i' ccà murevo.*“ = „Se non era per voi io qua morivo.“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *Ricunuscenza*. 1953.)

„Tu, no, tu **avive** fatto avvedé...” = „Tu, no, tu avevi fatto vedere...” (DE FILIPPO, *Eduardo. Filumena Marturano. 1946.*)

V italštině je situace naprosto odlišná. Slovesa *avere* a *essere* jsou v imperfektu i v jiných časech jasně odlišena. V italštině neprobíhá podobný proces jako v neapolštině a není zde tendence nahrazovat modální sloveso *essere* slovesem *avere*.

c. Passato prossimo

i. Funkce v italštině

Pomocí *passata prossima* popisujeme děj v minulosti, který má ovšem určitý vztah k přítomnosti, nebo dokonce ještě stále trvá. Pokud například mluvíme o narození člověka, který stále žije, je nutné použít *passato prossimo*; v opačném případě, pokud už člověk nežije, musíme použít *passato remoto*. Pro úplnost zmíníme ještě jednu funkci *passata prossima* – v určitých případech může vyjadřovat budoucnost a nahrazovat *futuro anteriore*: „*Un ultimo sforzo e ho finito (avrò finito).*“ (Dardano - Trifone 1999, s. 355)

ii. Funkce v neapolštině

V neapolštině teoreticky platí pro *passato prossimo* stejná pravidla jako v italštině, praxe už ovšem vypadá trochu jinak. *Passato prossimo* bývá často nahrazováno *passatem remotem*; více o zaměnitelnosti těchto dvou časů viz kapitola 4.d.ii. Použití *passata prossima* často vyžadují časová adverbia, jako např. *ora, sempe, ancora, già, nun...cchiù* atp., nebo různé deiktické prostředky – *chisto, presente, ...* (Ledgeway 2009, s. 439)

iii. Tvorba v neapolštině

Passato prossimo se v neapolštině tvoří jedním z pomocných sloves a minulým participiem. Situace je složitější v tom, že slovesa *avé* a *èsse(re)* mají dvě varianty časování, a pouze jedna varianta je vhodná k použití v *passatu prossimo*, více viz kapitola 4.a.vi.

	avé (pomocné)	èsse(re)
1. sg	aggià parlatə	so' carutə
2. sg	(h)ê parlatə	sì carutə
3. sg	(h)a parlatə	è carutə
1. pl	ammə parlatə	simmə carutə
2. pl	atə parlatə	sità carutə
3. pl	(h)annə parlatə	so' carutə

„(...) *tutto chello c'aggio passato e mo' nun; credo cchiù; nun credo cchiù (...)*“= „tutto quello che ho passato e adesso; non credo più, non credo più(...)“ (DANIELE, Pino. *E cerca 'e me capi*. 1979.)

„'A verità, Marché, mme **so' scucciato**; 'e te senti(...)“= „La verità, Marché, mi sono scocciato; di sentirti (...)“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *'A livella*. 1953.)

iv. Srovnání s italštinou

S italštinou má neapolština společné to, že je *passato prossimo* tvořeno pomocným slovesem a minulým participiem. V italštině se ovšem nesetkáme s dvěma variantami časování pomocných sloves a situace je tak mnohem jednodušší. Další odlišnost je v tom, že v neapolštině je čím dál častěji používáno jako pomocné sloveso *avé*, i v případech, kdy bychom v italštině použili jednoznačně *èsse(re)*. V italštině poté dále

neodchází u minulého participia k neutralizaci finálních vokálů, o které se zmíníme později, viz kapitola 8.c.ii.1.

d. Passato remoto

i. Funkce v italštině

Passato remoto vyjadřuje uzavřený děj v minulosti, který už nemá vztah s přítomností. Vyjadřuje začátek, ale zároveň i konec děje. V moderním jazyce je tendence tento čas nahrazovat passatem prossimem. Platí to především pro mluvený jazyk; už z logiky věci vyplývá, že mluvčí chce minulé děje co nejvíce přiblížit k momentu výpovědi. (*Dardano - Trifone 1999, s. 355*)

ii. Funkce v neapolštině

Co se týče mluveného jazyka, tendence je naprosto opačná. Passato remoto je používáno i v těch případech, ve kterých se děj odehrál v blízké minulosti. Na druhou stranu, i neapolština je ovlivňována mluvenou italštinou a výsledek je takový, že jsou passato prossimo a passato remoto volně zaměnitelné. To nám může ukázat následující příklad: „*Indovinate pè chi me pigliaie? M'a guardato nu poco e po' dicette (...)*“ = „*Indovinate per chi mi prese? Mi ha guardato un po' e poi disse (...)*“, kde si můžeme všimnout, že autor volně přechází z passata remota na passato prossimo a naopak. Samozřejmě pořád teoreticky platí pravidlo, že passato remoto popisuje děje ukončené v daleké minulosti a passato prossimo naopak ty, které se staly nedávno nebo mají určitý vztah k současnosti. Do jaké míry jsou ale tato pravidla v neapolštině respektována, je už jiná otázka. (*Ledgeway 2009, s. 439*)

iii. Tvorba v neapolštině

Tvary neapolského *passata remota* se u většiny sloves po dlouhém a složitém vývoji zařadily do jednoho ze dvou pravidelných paradigmat. Pak se samozřejmě setkáme s nepravidelnými slovesy, jako například *èsse(re)*, kterými se budeme zabývat později.

	slovesa končící na -à	slovesa končící na -e/-ì	
	parlà	vénnerè	partì
1. sg	parlàia	vennètta	partètta
2. sg	parlàsta	vennistà	partistà
3. sg	parlàia	vennètta	partètta
1. pl	parlàiemà	vennèttemà	partèttemà
2. pl	parlàstevà	vennistevà	partistevà
3. pl	parlàienà	vennèttenà	partèttenà

iv. Srovnání s italštinou

Pokud si srovnáme neapolské časování sloves v passatu remotu s italštinou, zjistíme, že v neapolštině je systém trochu jednodušší:

	slovesa končící na - are	slovesa končící na -ere	slovesa končící na - ire
	parlare	ricevere	dormire
1. sg	parlai	ricevei/riceveti	dormii
2. sg	parlasti	ricevesti/ricevesti	dormisti
3. sg	parlò	ricevé/ricevette	dormì
1. pl	parlammo	ricevemmo/ricevemmo	dormimmo
2. pl	parlaste	riceveste/riceveste	dormiste
3. pl	parlarono	riceverono/ricevettero	dormirono

V této tabulce vidíme italské pravidelné časování, ovšem s naznačenou kolísavostí mnoha sloves končících na *-ere*. Můžeme si povšimnout, že druhá varianta sloves s kolísavým časováním se nápadně podobá pravidelnému časování sloves končících na *-e* a *-ì* v neapolštině. V první a druhé osobě množného čísla u neapolského časování se setkáme s fenoménem, který jsme viděli už u imperfekta – s posunutím akcentu. V paradigmatu se dále znovu objevují proparoxytona místo italských paroxyton. Ve 3. osobě množného čísla se proparoxytona objevují již v obou tabulkách. S neapolským imperfektem má dále passato remoto společnou také koncovku u druhé osoby množného čísla, tedy *-veve*. Tvar druhé osoby jednotného čísla v neapolštině je totožná s tvarem druhé osoby množného čísla v italštině, která ho navíc používá také pro druhou osobu množného čísla konjunktivu imperfekta.

„Che ssaccio, ca mugliereta ch'ha fatto; ca tu te stive zitto, ire cuntento; ca **te 'mparaste pure a ffà 'o distratto; e doppo t'accattaste appartamento.**“ = „Che ne so che cosa ha fatto tuo moglie; che tu ti stavi zitto, eri contento; che ti imparasti a fare anche il distratto; e dopo ti comprasti un appartamento.“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). 'A 'mmasciata. 1953.)

„Cu sta faccia 'e Madunnella; nun appena te **vedette**; chest' è l'anima gemella; io **pensaie e m' 'o credette.**“ = „Con questo faccia di Madonnina; non appena ti vedetti, questo è l'anima gemella; io pensai e ci credetti.“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). 'O saccio sultant'io. 1953.)

v. Sloveso èsse(re)

I v passatu remotu má sloveso èsse(re) nepravidelné časování. V paradigmatu se setkáme s kmenem „fu-“, ke kterému jsou ovšem připojeny koncovky velmi podobné těm, které se objevují u sloves končících na „-à“:

	èsse(re)
1. sg	fuiə
2. sg	fustə
3. sg	fuiə
1. pl	fùiemə
2. pl	fùstevə
3. pl	fùienə

	essere
1. sg	fui
2. sg	fosti
3. sg	fu
1. pl	fummo
2. pl	foste
3. pl	furono

Když si časování slovesa *èsse(re)* srovnáme se spisovnou italštinou, všimneme si, že se zde také nachází kmen „fu-“. Jinak si můžeme všimnout dalších odlišností neapolštiny, které už jsme popsali výše, tedy posunutého přízvuku u 1. a 2. osoby plurálu, stejného tvaru 1. a 3. osoby singuláru a typické koncovky *-vevə* druhé osobě plurálu.

e. Trapassato prossimo

i. Funkce v italštině

Pomocí trapassata prossima se vyjadřují děje v minulosti, které předcházejí další děje v minulosti. Trapassato prossimo může mít také modální funkci – hypotetickou, kde v podmínkových souvětích zastupuje minulý kondicionál: „*Se non mi fossi ammalato a quest'ora avevo già **terminato** gli esami.*“, nebo pomocí něho můžeme zmírnit žádost, podobě jako s imperfektem: „*Buongiorno, **ero venuto** per chiederle una cortesia.*“ (Dardano - Trifone 1999, s. 356)

ii. Funkce v neapolštině

Funkce trapassata prossima je v neapolštině totožná jako v italštině.

iii. Tvorba v neapolštině

Tvoří se pomocným slovesem *èsse(re)* nebo *avé* v imperfektu a minulým participiem.

	Parlà	ì
1. sg	avevə parlatə	erə iutə
2. sg	avivə parlatə	irə iutə
3. sg	avevə parlatə	erə iutə
1. pl	avevemə parlatə	éramə iutə
2. pl	avivevə parlatə	ìrevə iutə
3. pl	avevenə parlatə	èranə iutə

„*Chi pe' miseria, chi pe' famma, chi per ignoranza, chi pecché ce aveva creduto overamente...*“ = „Chi per miseria, chi per fame, chi per ignoranza, chi perché ci aveva creduto veramente...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„*Turnavo 'a Frattamaggiore addò era iuto a piglia' diece chile 'e mele e quattro chile 'e pane...*“ = „Tornavo da Frattamaggiore dove era andato a prendere dieci chili di mele e quattro chili di pane...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

Pomocná slovesa ovšem mohou splynout v jedno. Více o tomto fenoménu viz kapitola 4.b.v.

iv. Srovnání s italštinou

I v italštině se trapassato prossimo tvoří tvarem imperfekta pomocného slovesa *avere* nebo *essere* a minulým participiem. Odlišnost najdeme samozřejmě v pomocných slovesech – v italštině pomocná slovesa nikdy nesplývají v jedno – a dále v již zmíněné neutralizaci finálních vokálů u minulého participia, která se v italštině neobjevuje.

f. Trapassato remoto

i. Funkce v italštině

Vyjadřuje děj předešlý (pouze) passatu remotu. Má daleko omezenější použití než trapassato prossimo, dnes se používá už jen po časových předložkách *quando*, *dopo che*, *non appena*, *appena (che)*. (Dardano - Trifone 1999, s. 356)

ii. Funkce v neapolštině

Funkce v neapolštině je totožná jako v italštině. Od 18. století bylo trapassato remoto stále na ústupu a v moderním jazyce již prakticky neexistuje. Jeho funkci plně zastupuje trapassato prossimo. Dříve bylo tvořeno pomocným slovesem *avé* nebo *èsse(re)* v passatu remotu a minulým participiem. (*Ledgeway 2009, s. 444*)

iii. Srovnání s italštinou

I v italštině můžeme trapassato remoto plně nahradit trapassatem proximem. Trapassato remoto však, na rozdíl od neapolštiny, z jazyka ještě úplně nevymizelo. Můžeme se s ním setkat například v literárním jazyce. Je tvořeno pomocným slovesem v tvaru *passata remota* a minulým participiem. Přesto, že může být trapassato remoto nahrazeno trapassatem proximem, naopak to nefunguje, a trapassato remoto se může vyskytovat jen a pouze v návaznosti na *passato remoto*.

g. Futurum

i. Funkce v italštině

Futurum popisuje jevy, které se ještě neodehrály nebo jsou doposud nedokončené. V italštině se můžeme dále setkat s takzvaným „*futuro anteriore*“, tedy předbudoucím časem, v neapolštině se ovšem nevyskytuje. Futurem ale můžeme vyjádřit více než jen budoucí děje. Tímto časem můžeme také vyjádřit imperativ a dále může *futuro semplice* nabýt modálního charakteru a lze pomocí něho vyjádřit pochybnost. (*Dardano - Trifone 1999, s. 356*)

ii. Funkce v neapolštině

V moderní neapolštině tento čas vymizel. V následující tabulce ukážeme, jen pro úplnost, tvary, které se v některých divadelních hrách objevovaly až do 19. století. Čas budoucí je nyní v neapolštině vyjádřován pomocí prézentu a časového adverbia nebo pomocí perifráze *avé + a*, která je blíže popsána v kapitole 4.a.vii.(Ledgeway 2009, s. 446)

iii. Tvorba v neapolštině

	parlà	caré	partí
1.sg	parlarraggiə	cadarraggiə	partarraggiə
2. sg	parlarrajə	cadarrajə	partarrajə
3.sg	parlarrà	cadarrà	partarrà
1.pl	parlarrimmə	cadarrimmə	partarrimmə
2.pl	parlarritə	cadarritə	partarritə
3.pl	parlarrannə	cadarrannə	partarrannə

Ukážeme si jen pro názornost dva příklady, které se dokonce objevily i ve hrách z roku 1932 a 1946:

„Dimane ne **parlarrà** tutto 'o vico!“ = „Domani ne parlerà tutto il vicolo.“ (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone. 1932.*)

„Nun ce **mettarranno** pede ccà dinto!“ = „Non ci metteranno piede qua dentro!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano. 1946.*)

iv. Srovnání s italštinou

Jak bylo již řečeno výše, v italštině se syntetický budoucí čas běžně používá. Italština má, stejně jako neapolština, možnost vyjádřit budoucnost i prezentem, nemá ovšem k dispozici žádnou analytickou perifrázi typu „*avé a/da*“. Jestli syntetický budoucí čas v neapolštině vymizel právě kvůli alternativním prostředkům vyjádření téhož, je mimo kompetenci této práce.

5. Kondicionál

a. Přítomný

i. Funkce v italštině

Kondicionál přítomný v italštině vyjadřuje eventualitu, možnost v přítomnosti. Dále se vyskytuje například v podmínkových souvětích. Jedná se o novinku románských jazyků, vzhledem k tomu, že v latině kondicionál vůbec neexistoval. Jeho funkci může také zastoupit prézens s různými adverbii, např. *eventualmente*, *possibilmente*, ... (SGROI, Salvatore Claudio. *Treccani.it: Condizionale* [online]. [cit. 2016-01-31]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/condizionale_\(Enciclopedia_dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/condizionale_(Enciclopedia_dell'Italiano)/))

ii. Funkce v neapolštině

Funkce kondicionálu je v neapolštině podobná jako v italštině. Kondicionál může nabýt jak modální, tak časové funkce. V modální funkci sloveso vyjadřuje nereálnou hodnotu a vyjadřuje možnost nějakého děje. V neapolštině jsou ovšem čtyři druhy kondicionálu, ale každý má jinou syntaktickou distribuci; společnou mají jen již zmíněnou modální hodnotu. (Ledgeway 2009, s. 455)

iii. Tvorba v neapolštině

V neapolštině je tvorba kondicionálu poněkud složitou záležitostí, existují zde totiž 4 různé typy: *cantara*, *cantaría*, *canterebbe*, *cantasse*. Nyní si zkusíme postupně všechny čtyři typy kondicionálu blíže popsat.

1. Kondicionál končící na -ra

Tento typ kondicionálu je označován za zastaralý. Ledgeway (2009, s. 427) nabízí 80 příkladů, z kterých lze odvodit kompletní paradigma slovesa:

	desiderare
1. sg	desiderara
2. sg	desiderare
3. sg	desiderara
1. pl	desiderar amo
2. pl	desiderare vo
3. pl	desiderar ano

2. Kondicionál končící na -ia

Vznikl stejně jako futurum, tedy z infinitivu a finitní formy slovesa *habere*. S futurem proto sdílí kolísání mezi kmenovými samohláskami, nejčastěji se mění na „-e“ (což je společné také pro italštinu).

Ledgeway (2009, s. 429) zdůrazňuje, že je velmi těžké najít kompletní paradigma pro všech šest osob u jednoho slovesa. V neapolštině se už od prvních textů setkáme s paradigmatickým smíšeným:

1. sg	magnarr ia	diciarr ia
2. sg	magnarrissə	diciarrissə
3. sg	magnarr ia	diciarr ia
1. pl	magnarr iamə	diciarr iamə
2. pl	magnarrissevə	diciarrissevə
3. pl	magnarr ianə	diciarr ianə

Jedná se tedy o hybridní časování. Můžeme si všimnout, že se koncovky tohoto kondicionálu vyskytují v 1. a 3. osobě singuláru a 1. a 3. osobě plurálu. Obě dvě druhé osoby jsou zastoupeny jiným druhem kondicionálu / konjunktivem imperfekta.

„*E si stesse , tranquillo, sereno, te **diciarria** che tu puo' fa' ancora perdere 'a capa a n'ommo.*“ = „E se stessi tranquillo, sereno, ti direi che tu puoi fare ancora perdere la testa a un uomo.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Sarriano capace 'e s'accidere fra di loro...*“ = „Sarebbero capaci di uccidersi fra di loro.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Che figura **faciarriamo** si vuléssemo fa' correre ancora 'e cavalle nuoste? Ce **faciarriamo** ridere nfaccia, Alfre'!*“ = „Che figura faremmo se volessimo fare correre ancora le cavalle nostre? Ci faremmo ridere in faccia, Alfredo!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

3. Kondicionál končící na -ebbe

Pod vlivem toskánštiny se v neapolštině objevil také tento typ kondicionálu. Použití tohoto typu kondicionálu je omezené pouze na 1. a 3. osobu singuláru a 3. osobu plurálu.

1. sg	ritornerei	crederei
3. sg	ritornerebbe	crederebbe
3. pl	ritornerebbono	crederebbono

„*Si fosse vivo ve **farrei** cuntento, (...)*“ = „Se fossi vivo vi farei contento, (...)*“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). 'A livella*. 1953.)

4. Kondicionál končící na -sse

Tento typ kondicionálu je nejmodernější a momentálně nejpoužívanější. Jedná se vlastně o konjunktiv imperfekta.

1. sg	parlassə	caressə	partessə
2. sg	parlassə	caressə	partissə
3. sg	parlassə	caressə	partessə
1. pl	parlăssemə	caréssemə	partéssemə
2. pl	parlăssevə	caríssevə	partíssevə
3. pl	parlăsšenə	carésšenə	partésšenə

Podrobněji se konjunktivem imperfekta budeme zabývatv kapitole 6.d.

„'Na canzuncella che **facesse** truvà pace; A tutt'a gente ca int'a pace nun ce sta; 'Na canzuncella che **trascesse** dint'o core; **Putesse** fà rummore pè chi non vò senti; 'Na canzuncella che **dicesse** a tutti quanti (...)" = „Una canzoncina che farebbe trovare pace (...), che entrarebbe dentro il cuore, potrebbe far rumore per chi non vuole sentire (...) che direbbe a tutti quanti (...)"(CAROSONE, Renato. 'Na canzuncella doce doce. 1989.)

iv. Srovnání s italštinou

V italštině existuje pouze jeden druh kondicionálu (přítomného), který odpovídá neapolské variantě kondicionálu končícího na *-ebbe*, má ovšem formy pro všechny osoby. V italštině žádné jiné varianty neexistují a kondicionál, který je používán nejčastěji v moderní neapolštině, v italštině zastává čistě funkci konjunktivu imperfekta.

b. Minulý

i. Funkce v italštině

Kondicionál minulý může, stejně jako kondicionál přítomný, vyjadřovat možnost, ale v minulosti. Tvoří se pomocným slovesem *avere* nebo *essere* v tvaru kondicionálu přítomného a minulým participiem. Minulý kondicionál má ale ještě jednu funkci – může vyjadřovat následnost v minulosti. Pokud se v hlavní větě nachází sloveso v minulém čase, následnost můžeme vyjádřit právě jen minulým kondicionálem. (*SGROI, Salvatore Claudio. Treccani.it: Condizionale [online]. [cit. 2016-01-31]. Dostupné z:)*

ii. Funkce v neapolštině

Minulý kondicionál může podobně jako v italštině mít funkci modální a časovou. Co se týče modální funkce, vyjadřuje děje nereálné, možné v minulosti. V časové funkci může vyjadřovat následnost v minulosti. Může se stát, že sloveso zastává obě dvě funkce najednou.

iii. Tvorba v neapolštině

Minulý kondicionál se tvoří prostřednictvím pomocného slovesa *avé* nebo *èsse(re)* ve formě přítomného kondicionálu a minulého participia.

„'E denare! E nun te l'avarria date? Secondo te, Domenico Soriano, figlio a Raimondo Soriano (borioso) uno dei piu importanti e seri dolciieri di Napoli, nun avarria penzato a te mettere na casa, e a nun te fa' avé cchiu bisogno 'e nisciuno?“= „I soldi! Non te li avrei dati? (...), non avrebbe pensato (...)” (DE FILIPPO, Eduardo. Filumena Marturano. 1946.)

„M' **'avarria miso** 'o penziero! E chi **avesse pututo** campà cu' nu rimorso 'e chillo?“ = „Mi avrei messo il pensiero! E chi avrebbe potuto vivere con un rimorso del genere?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„Voglio dire, che ata cosa te **sarria piaciuto** 'e fa' nella vita?“= „Voglio dire, che altra cosa ti sarebbe piaciuta fare nella vita?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

iv. Srovnání s italštinou

Jak už bylo řečeno v minulé kapitole, italština má pouze jeden typ kondicionálu, který bývá používán i pro pomocná slovesa kondicionálu minulého. V neapolštině se díky více typům kondicionálu můžeme setkat s více podobami pomocných sloves minulého kondicionálu.

6. Konjunktiv

a. Funkce v italštině

Konjunktiv může být v italštině vyjádřen ve 4 časech. Podle toho tyto konjunktivy nazýváme: presente, imperfetto, passato a trapassato. Konjunktiv bývá používán hlavně v závislých větách. Pokud je použit ve větách nezávislých, může vyjadřovat vůli, pochyby, povolení atp. Dva jednoduché konjunktivy se vztahují k přítomnosti, kdežto zbývající dva konjunktivy složené se vztahují k minulosti. (*Dardano - Trifone 1999, s. 357*)

b. Funkce v neapolštině

V neapolštině se konjunktiv může také objevovat jak ve větách hlavních, tak závislých. Můžeme pomocí něho vyjádřit vůli, pochyby, přání atd. podobně jako v italštině. (*Ledgeway 2009, s. 463*)

c. Konjunktiv přítomného

i. Tvorba v neapolštině

Stejně jako ostatní románské jazyky tvoří neapolština tvary přítomného konjunktivu změnou kmenové samohlásky, která se běžně nachází v tvarech indikativu přítomného.

	slovesa končící na -à	slovesa končící na -e a -ì	
1. sg	salutə	vattə	servə
2. sg	salutə/saluti	vattə/vatti	servə/servi
3. sg	salutə	vattə	servə
1. pl	salute(m)mə	vatta(m)mə	serva(m)mə
2. pl	salutetə	vattatə	servatə
3. pl	salutenə	vattanə	servanə

ii. Srovnání s italštinou

V tabulce si můžeme povšimnout, že tvary 1. a 3. osoby jednotného čísla je totožné ve všech slovesných třídách. Co se týče 2. osoby jednotného čísla, ta může, a nemusí být totožná s 1. a 3. osobou, jelikož došlo v neapolštině ke zmatení koncovek a pro tuto osobu můžeme používat oba dva tvary znázorněné v tabulce. V italštině se dále setkáme s totožným tvarem 1. osoby množného čísla v konjunktivu přítomného a v indikativu přítomného. V neapolštině se tvar 1. osoby množného čísla v konjunktivu přítomného podobá spíše passatu remotu, ale vzhledem k tomu, že došlo ke změně kmenového vokálu, tvary se liší.

Ve valné většině případů odpovídá kmen používaný pro tvorbu konjunktivu přítentu indikativu přítentu. Pokud se tedy setkáme v indikativu přítentu s nepravidelným slovesem, je velmi pravděpodobné, že tento kmen budeme muset použít i pro tvorbu konjunktivu přítentu.

"Ca **pozza** iettà 'o sango, chillo se crede sempe nu giuvinuttiello!"= "Che possa buttare il sangue (idiom), quello si crede sempre un giovanetto" (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

d. Konjunktiv imperfekta

i. Tvorba v neapolštině

I v tomto případě je tvorba konjunktivu společná pro většinu románských jazyků, které konjunktiv odvozují z latinského konjunktivu plusquamperfekta.

1.sg	parlassə	caressə	partessə
2. sg	parlassə/parlassi	caressə/caressi	partissə/partissi
3.sg	parlassə	caressə	partessə
1.pl	parlăssemə	caréssemə	partéssemə
2.pl	parlăssevə	carissevə	partissevə
3.pl	parlăsšenə	carésšenə	partésšenə

Jak už bylo zmíněno, konjunktiv imperfekta je v moderním jazyce používán jako jeden typ kondicionálu. S konjunktivem přítentu má společné to, že jsou tvary 1. a 3. osoby totožné.

Co se týče slovesa *essè(re)*, má nepravidelné tvary:

1.sg	fossə
2.sg	fussə
3.sg	fossə
1.pl	fóssemə
2.pl	füssevə
3.pl	fóssenə

Tendence v jazyce je ovšem taková, že se konjunktivy používají čím dál tím méně. Místo konjunktivů bývá použit indikativ. Konjunktiv je ovšem často používán v podmínkových souvětích, podobně jako konjunktiv imperfekta v italštině. (*Ledgeway 2009, s. 501*)

„*Si **sapisse** che male penziere!*“= „*Se sapesse che mali pensieri!*“ (*CAROSONE, Renato. Lassame sta' 1959.*)

„*Si **fosse** n'auciello, ogne mattina; vurria cantà 'ncoppa 'a fenesta toja: (...)*“ = „*Se fossi un uccello, ogni mattina; vorrei cantare sopra la tua finestra: (...)*“ (*DE CURTIS, Antonio (Totò). Ammore perduto. 1953.*)

„*Già, ca si **fosse** pe' vuie **avéssemo** voglia 'e ce muri' 'e famma!*“ = „*Già, che se fosse per voi avremmo voglia di morire di fame!*“ (*DE FILIPPO, Eduardo. Napoli milionaria!. 1945.*)

Tento příklad je velmi zajímavý z toho důvodu, že se v podmínkovém souvětí setkáváme dvakrát s konjunktivem imperfekta. Jednou opravdu zastává funkci konjunktivu imperfekta, podruhé však zastupuje kondicionál, což už jsme zmínili v kapitole 5.a.iii.4. S tímto typem podmínkového souvětí se setkáme v neapolštině často, určitě častěji než s předešlým příkladem z Totovy poezie.

ii. Srovnání s italštinou

V neapolštině se v paradigmatu konjunktivu imperfekta setkáme se stejnými tvary pro 1. a 3. osobu, podobně jako u konjunktivu prézentu. I v italštině se setkáme se stejnými tvary pro dvě osoby, jedná se ovšem o tvar pro 1. a 2. osobu jednotného čísla. Neapolština se pak liší od italštiny ještě nám již známým posunutým přízvukem u 1. a 2. osoby množného čísla. Italština má dále pro pravidelná slovesa v konjunktivu imperfekta u 2. osoby plurálu stejný tvar i v passatu remotu, což u neapolštiny neplatí. 2. osoba slovesa *èsse(re)* je v konjunktivu imperfekta odlišena metafoií. Metafonie se pak týká ještě 2. osoby množného čísla

e. Předminulý konjunktiv (následnost v minulosti)

i. Tvorba v neapolštině

Předminulý konjunktiv se používá, pokud je předcházen predikátem, který vyžaduje konjunktiv, a děj se odehrává v minulosti. Je tvořen tvary pomocných sloves v konjunktivu imperfekta a minulým participiem. V yjadřuje pak vlastně následnost v minulosti, podobně jako minulý kondicionál v indikativu. Dále se předminulý konjunktiv používá v podmínkových souvětích. (*Ledgeway 2009, s. 517*)

„*E s̄itu àvisse capito, nun ce truvarnemo accusì nguaiate.*“ = „E se tu avessi capito, non ci troveremmo così inguaiati.“ (*DE FILIPPO, Eduardo. Napoli milionaria!. 1945.*)

„*Pareva comme s̄i m' 'avesse arrubbato, chellu magnà!*“ = „Sembrava come se mi avesse rubato, quel cibo!“ (*DE FILIPPO, Eduardo. Filumena Marturano. 1946.*)

ii. Srovnání s italštinou

Vzhledem k tomu, že je v italštině předminulý konjunktiv tvořen stejně jako v neapolštině a má více méně stejné využití, nenajdeme mnoho odlišností. Můžeme snad jen opět upozornit na metafonii, která se v neapolštině týká pomocných sloves – *avisse* × *avesse*, *fusse* × *fosse*, což může mluvčím pomoci lépe rozpoznat konkrétní osoby. V italštině se s ničím podobným nesetkáme.

7. Imperativ

a. Funkce v italštině

Imperativ může vyjadřovat dva časy – přítomný a budoucí. Přítomný čas vyjadřují tvary imperativu, budoucí čas pak vyjadřujeme futurem, které může nabýt imperativní funkce. Hlavní funkce imperativu je vyjádřit příkaz nebo zákaz. Imperativ nemá tvar pro první osobu singuláru. Všechny další tvary osob a čísel imperativu se shodují s nějakými tvary sloves v indikativu. Ovšem pokud chceme být přesní, formy imperativu v italštině existují pouze pro 2. osobu singuláru a plurálu, v ostatních osobách může být imperativ zastoupen konjunktivem. (*Dardano - Trifone 1999, s. 357*)

b. Funkce v neapolštině

Tento finitní slovesný způsob vyjadřuje i v neapolštině rozkaz, nařízení, silnou prosbu, nebo naopak zákaz atp. Od funkce imperativu v italštině se příliš neliší. Vyskytuje se pouze v hlavních větách a na různá specifika, jako například opakování imperativů a jejich následné zkracování, se budeme soustředit v následujících kapitolách.

c. Tvorba v neapolštině

i. 2. osoba singuláru

Při tvorbě imperativu pro druhou osobu singuláru musíme slovesa dělit na již klasické dvě skupiny sloves: ta, která končí na „-à“, a ta, která končí na „-e“ nebo „-ì“. Druhá skupina sloves ve tvaru imperativu končí většinou na „-e“: *teneme, vestete, ...*; slovesa končící na „-à“ končí i v tvaru imperativu na „-a“: *porta, arrecordate, aspettame, ...*

V průběhu tvoření tvarů imperativu aleněkdy může docházet k metafonii. Zdá se, že tvary imperativu neapolských sloves stále ještě nejsou ustáleny a mluvčí se neshodují na „správném“ používání určitých tvarů. Ledgeway (2009, s. 537) uvádí, že pro některé

mluvčí jsou v pořádku oba tvary slovesa *aspettà*, tedy *aspetta* i *aspiétta*, kdežto někteří tvrdí, že k metafonii bymělo docházet jen po přidání enklitického zájmena, tedy: *aspetta!*, ale *aspiéttame!*. Toplatí samozřejmě i pro další slovesa jako například *assetta* a *scetà*. U těchto dvou slovese tedy můžeme setkat jak s tvary *assetate* a *scetate*, tak *assiéttete* a *scitate*. Názory se ale u konkrétních sloves liší. Prozatím se nepodařilo najít pravidlo, které by tento fenomén blíže popisovalo; zdá se, že v situaci hraje roli mnoho různých sociolingvistických faktorů. Můžeme ovšem říct, že v dnešní době jsou formy bez metafonie přijatelnější, vzhledem k tomu, že lexikalizací prošlo zatím jen velmi málo metafonických forem, mezi nimi např. *pienza*, *tuocca*, *suonna* atp.

Opakování stejných tvarů imperativu po sobě zapříčinilo, že se v moderním jazyce setkáme s mnoha povinně apokopovanými slovesy. Konkrétně se od slovesa oddělí část následující po přízvučné slabice. Týká se to především druhé osoby singuláru.

„*Guarda llà, **gua'**...*“ = „Guarda là, guarda...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Va llà, **vatte'**...*“ = „Vai là, vattene...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

K apokopovaným tvarům se postupně přidávala i další slovesa, jako např. *aspe'*, *t(i)e'*, *vi'*atd.

„***Aspe'** quando me piglio nu surzo 'e caffè.*“ = „Aspetta quando mi prendo un sorso di caffè.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„*(gli mette in mano i tre biglietti di banca, e, con forza) **Tie'**, e accummencia a ffa'll'ommo! Pava tu 'o cunto pe' tuttequante!*“ = „Tieni, e comincia a fare l'uomo! Paga tu il conto per tutte quante!“ (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone*. 1932.)

Pokud chceme za některé apokopované tvary enkliticky připojit zájmeno, musíme povinně zdvojit hlásku. Zdvojování hlásek se v neapolštině týká konkrétně 5 monosylabických tvarů imperativu: *di, fa, sta, da* a *va*.

„Famme vedé.“ = „Fammi vedere.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„Statte zitto, ca manco tu he capito.“ = „Stai zitto, che neanche tu hai capito.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„Damme 'a giacchetta!“ = „Dammi la giacchetta.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

Narozdíl od italštiny se můžeme setkat s případy, kdy je zdvojeno i druhé zájmeno nebo zájmenná částice:

„Dimmello, Filume' dimme chi è figliemo, 'a carne mia...“ = „Dimmelo, Filomena dimmichi è figlio mio, la carne mia...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„T'aggiu ditto vatténne!“ = „Ti ho detto vattene!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

ii. 1. a 2. osoba množného čísla

Na rozdíl od 2. osoby jednotného čísla jsou tvary 1. a 2. osoba množného čísla poměrně pravidelně totožné s odpovídajícími tvary indikativu přítomného času. Situace je podobná i v italštině.

Na těchto dvou příkladech si můžeme demonstrovat, že tvary jsou stejné. Jestli se jedná o indikativ, nebo o imperativ, musíme poznat podle kontextu:

„(...) *quanno stò n'zieme 'a nnammurata mia; jammo abbracciate d'into 'a st'acqua e annese; e ce vasammo a ore mm'iez' 'a via.*“ = „(...) quando sto insieme a innamorata mia; andiamo abbracciati dentro questa acqua di anice; e ci baciamo ore in mezzo alla via.“ (CAROSONE, Renato Lettera da Milano. 1975.)

„*Jammo jà guadagnammace 'o pane (...); Jammo jà e facimmo ampreso (...)*“ = „Andiamo guadagniamoci il pane (...) andiamo e facciamo presto (...)“ (D'ANGELO, Nino. Jammo ja. 2010.)

U druhého příkladu poznáme snáze, že se jedná o imperativ, pomocí zkráceného zopakovaného tvaru, který se běžněji vyskytuje u 2. osoby jednotného čísla, viz předchozí kapitola.

Tvary se dále také samozřejmě liší i morfologickými vlastnostmi, u imperativu se můžeme například setkat s enkliticky připojenými zájmeny:

„*E fernitela, facitelo pe' Ddio!*“ = „E finitela, fatelo per Dio!“ (VIVIANI, Raffaele. 'O guappo 'e cartone. 1932.)

iii. 3. osoba jednotného čísla

Pokud chceme vyjádřit příkaz pro 3. osobu jednotného čísla, musíme jak v italštině, tak v neapolštině použít tvar konjunktivu. Pro italštinu je to konjunktiv přítomný, pro neapolštinu konjunktiv imperfekta. Někdy bývá toto vyjádření příkazu předcházeno komplementizérem *che*, potažmo *ca*.

Ledgeway (2009, s. 545) nabízí příklad:

„*Papà dicesse chello che vò, ma io non te pozzo lassà.*“ = „Papà dica quello che vuole ma io non ti posso lasciare.“

iv. Záporný imperativ

Tvary záporného imperativu se tvoří jinak v jednotném a jinak v množném čísle. Pro osoby množného čísla je tvorba záporu stejná jako v indikativu, kondicionálu nebo konjunktivu: tvary kladného imperativu jsou jednoduše předcházeny záporkou – *nun*.

„**Nun 'e ffacite sti suspiette!**“ = „Non li fate questi sospetti!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

Pokud ovšem chceme vytvořit tvar záporného imperativu pro osoby jednotného čísla, musíme použít tvar infinitivu, který je také předcházen záporkou *nun*. V italštině je situace analogická.

„**Tu nun te movere 'a ccà!**“ = „Tu non ti muovere da qua!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„**Nun te scurda' 'e cinche minute!**“ = „Non ti scordare i cinque minuti!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

d. Srovnání s italštinou

Co se týče druhé osoby singuláru, i v italštině se setkáme se zkrácenými tvary, jako např. *da'*, *fa'*, *sta'*, *va'* atp. Tyto tvary v italštině také povinně zdvojují následující hlásku v případě, že se k nim enkliticky přidá zájmeno nebo zájmenná částice *ci*. Zdvojování hlásek ovšem není spouštěno zájmenem *gli*. Co se týče opakování tvarů imperativu, můžeme se s ním setkat i v italštině, a to především pro zdůraznění výpovědi; jedná se ale o rys typický hlavně pro neapolštinu. Italština navíc imperativy musí zopakovat celé, jako například: „*Guarda guarda!*“, nezkracuje je tak jako neapolština. První osoba plurálu má i v italštině stejný tvar jako v indikativu a imperativ poznáme podle situačního kontextu, vykřičníku, přítomnosti enklitických zájmennebo podle intonace,

pokud se jedná o mluvenou řeč. Zápor pro 2. osobu singuláru se v italštině tvoří stejně jako v neapolštině – pomocí zápornky *non* a infinitivu daného slovesa.

8. Neosobní slovesné tvary

a. Infinitiv

i. Funkce v italštině

Infinitiv označuje děj slovesa, aniž by vyjadřoval osobu nebo číslo. Osciluje mezi slovesnou a jmennou funkcí a společně s finitními slovesy může tvořit například tvary trpného rodu nebo přítomného či minulého čas. Tvary infinitivu tedy mohou nabývat dvou hodnot času *-scrivere, aver scritto*, a dvou hodnot slovesného rodu – *scrivere, esser scritto/a/i/e*. (Dardano - Trifone 1999, s. 358)

ii. Funkce v neapolštině

V neapolštině má infinitiv stejné vlastnosti jako v italštině – vyjadřuje děj slovesa. Nemůžeme z něho vyčíst osobu ani číslo.

iii. Tvorba v neapolštině

Na rozdíl od ostatních slovesných forem si neapolský infinitiv, i když ve stále menší míře, zachovává 4 různé kmenové samohlásky, jako pozůstatek 4 konjugačních tříd z latiny. Ledgeway (2009, s. 547) ukazuje, jak slovesa v neapolštině dříve přímo korespondovala se slovesy v latině:

salutare – **salutàre**, *videre* – **vedére**, *vèndere* – **vènnere**, *dormire* – **dormìre**

Tendencí posledních let je ovšem začleňovat poslední konjugační třídu do třídy třetí. Může nás o tom přesvědčit například oscilace dvou tvarů neapolského slovesa *dormire*: **rurmì/ròrmere**.

Postupem času byla systematicky eliminována koncová „-re“, a proto se v dnešním moderním jazyce setkáme s formami *salutà, vedé* a *rurmì*. Výjimkou jsou tvary infinitivu, které se vyvinuly z 3. latinské konjugační třídy, jako například *vénnerè*, u nichž je apokopa velmi vzácná. Může se objevit například ve větách typu *voglio èsse(re), corre(re), legge(re)*.

První konjugační třída, tedy slovesa končící na „-à“, je jako jediná dodnes produktivní. Druhá konjugační třída je lexikálně nejchudší, což zavinil mimo jiné i systematický přesun sloves z této třídy do třídy třetí, jako např. sloveso *ardère – àrdere*. Tím pádem je třetí třída velmi početná, a to nejen díky právě zmíněnému přesunu z druhé třídy, ale i dříve zmíněnému přesunu z třídy čtvrté. Proto není ani čtvrtá třída příliš početná.

*„E sulo cu 'o scandalo, facenno **parla'** 'e giornale ca io me songo ribbellato a na cosa simile, me pozzo **riabilita'**.“* = *„E solo con lo scandalo, facendo parlare i giornali che io mi sono ribellato a una cosa simile, mi posso riabilitare.“* (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone. 1932.*)

*„Già, quanno maie, dint' 'a sta casa s'è pututo **durmi'** nu poco supierchio...“* = *„Già, quando mai, dentro questa casa si è potuto dormire un po di più...“* (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!. 1945.*)

*„Ride pe' m'**annasconnere** 'a stanchezza; e io chesto 'o ccapisco...“* = *„Ride per nascondermi la stanchezza, e io questo lo capisco...“* (VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone. 1932.*)

Pokud ovšem potřebujeme k apokopovanému slovesu enkliticky přidat zájmeno, znovu se objeví část původní koncovky -r-:

*„Passàiemo pure 'e llinee senza **vulerlo'**...“* = *„Passammo anche le linee senza volerlo.“* (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!. 1945.*)

iv. Srovnání s italštinou

Ve spisovné italštině se setkáme, na rozdíl od neapolštiny, pouze s 3 konjugačními třídami, a to *-are*, *-ere* a *-ire*. I v italštině můžeme sice ve skupině sloves končících na *-ere* pozorovat jak paroxytona, tak proparoxytona: *potère* × *rispòndere*, nejeví se to ovšem nijak na podobě infinitivu jako v neapolštině, kde se slovesa s přízvukem mimo koncovku nekrátí. Eliminace koncovky *-re* není typická jen pro neapolštinu, můžeme se s ní setkat i v jiných dialektech, popř. v hovorové, dialektálně zabarvené italštině, ve spisovné italštině ovšem není přípustná.

b. Gerundium

i. Funkce v italštině

Gerundium popisuje určitý děj ve vztahu s jiným dějem, který je vyjádřen nějakým finitním tvarem slovesa. Gerundium se podobně jako infinitiv pohybuje na hranici mezi jmenným a slovesným charakterem a také nevyjadřuje osobu. V italštině existují 2 typy gerundia – přítomné a minulé. Gerundia se často používají s různými předložkami a také existuje perifráze *stare + gerundium*, která bývá někdy označována jako *presente progressivo*, tedy přítomný průběhový čas. (Dardano - Trifone 1999, s. 359)

ii. Funkce v neapolštině

V neapolštině má gerundium stejnou funkci jako v italštině. Je používáno především v již zmíněné perifrázi *stà + gerundium*. Neapolština je v tomto ohledu benevolentnější než italština a může použít v tomto tzv. průběhovém čase i statická slovesa, což v italštině nejde.

iii. Tvorba v neapolštině

V neapolštině existují pro tvorbu gerundia dvě koncovky: *-anno* a *-enno*. Koncovka *-anno* bývá připojována ke slovesům končícím na „-à“ a koncovka *-enno* ke slovesům končícím na „-e“ a „-ì“.

„*Nun se ne mette scuorno! E mm' 'a mette dint' 'a casa, **dicenno** ca era l'infermiera...*“ = „Non se ne vergogna! E me la mette dentro casa, dicendo che era l'infermiera...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Senza volé, **cammenanno cammenanno**, me truvaie dint' 'o vico mio, nanz' all'altarino d' 'a Madonna d' 'e rose.*“ = „Senza volere, camminando camminando, mi trovai dentro il vicolo mio, davanti all'altarino della Madonna delle rose.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*E, allora, Filume', t' 'a pozzo cercà l'elemosina... E t' 'a cerco comme vuo tu: inginocchiato, **baciannote** 'e mmane, 'a vesta...*“ = „E, allora, Filumena, te la posso cercare l'elemosina...E te la cerco come vuoi tu: inginocchiato, baciandoti le mani, la veste...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Filume'... Filume', tu staie **pazzianno** c' ffuoco!*“ = „Filumena...Filumena, tu stai giocando con fuoco!“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

„*Tu poco primma he ditto na cosa e io mo cestevo **penzanno**.*“ = „Tu poco prima hai detto una cosa e io adesso ci stavo pensando.“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

iv. Srovnání s italštinou

Pro tvorbu gerundia v italštině existují, stejně jako v neapolštině, dvě koncovky, a to: *-ando* a *-endo*. Setkáváme se tedy s velmi podobným procesem tvorby gerundia v obou jazycích. Pro slovesa končící na *-are*, respektive *-à* použijeme koncovky *-ando* a *-anno*. Naopak pro slovesa končící na *-ere/-ire*, resp. *-e/-ì* použijeme koncovky *-endo* a *-enno*. I tvorba perifráze je v podstatě stejná – pro italštinu *stare + gerundium*, pro neapolštinu *stà(re) + gerundium*.

c. Participium

i. Přítomné

1. Tvorba v neapolštině

I pro participium existují v neapolštině dva typy přípon; přípona *-ante* se používá pro slovesa končící na „-à“ a přípona *-ente* pro slovesa končící na „-e“ nebo „-ì“ . Můžeme se ještě setkat s metafonickou variantou druhé koncovky: *-iente*. V moderní neapolštině se ale přítomné participium už nevyskytuje, tedy lépe řečeno, nevyskytuje se jako verbální forma. Můžeme se s ním setkat v podobě nominální, poté co prošel procesem lexikalizace.

„*Tu, si' furbo, tu... È Riccardo, 'o **commerciant**e.*“ = „*Tu, sei furbo, tu... È Riccardo, il commerciante.*“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Filumena Marturano*. 1946.)

2. Srovnání s italštinou

Tvorba přítomného participia je opět u obou jazyků velmi podobná. I v italštině se setkáme s koncovkami *-ante* a *-ente*, rozdělení je opět stejné jako u gerundia: *-ante* pro slovesa končící na *-are*, *-ente* pro slovesa končící na *-ere* a *-ire*. Ani v italštině už není

přítomné participium používáno ve svém pravém slovesném slova významu, ale i zde přežívá mnoho lexikalizovaných tvarů. Jediná odlišnost je v tom, že se v italštině opět nevyskytuje metafonická forma koncovky *-ente*, tedy *-iente*.

ii. Minulé

1. Tvorba v neapolštině

Minulé participium se pravidelně tvoří pomocí koncovky *-to/a/i/e* spolu s kmenovou samohláskou. V případě sloves, která končí na „-e“, se kmenová samohláska mění na „-u“, podobně jako v italštině. Vzhledem k tomu, že se v neapolštině neutralizují finální vokály, nerozeznáme v dnešním mluveném jazyce z minulého participia ani rod, ani číslo; někdy je ale rozeznáme díky metafonii. I minulá participia se často lexikalizují a získávají funkci adjektiv, nebo substantiv.

„*Stongo **scetato**...dormo, o è fantasia?*“ = „*Sono sveglio...dormo, o è fantasia?*“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *A livella*. 1953.)

„*Napule, tu e io...; simme tre 'nnamurate: simmo na cosa sola, gentile e **appassunata**.*“ = „*Napoli, tu e io...; siamo tre innamorati: siamo una cosa sola, gentile e appassionata.*“ (DE CURTIS, Antonio (Totò). *Napule, tu e io*. 1953.)

„*Ma, aieressera, 'o **nammurato** mio dicette ca oggi l'avarria purtato.*“ = „*Ma, ieri sera, il mio fidanzato mi disse che oggi l'avrebbe portato.*“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

Minulé participium má, kromě tvarů pravidelně vytvořených tak, jak jsme popsali výše, řadu tvarů nepravidelných. Uvedeme si některé větší skupiny nepravidelných sloves a jejich konkrétní příklady:

Participia končící na-to	accuorto, ditto, apierto
Participia končící na-so	chiuso, succieso, mosso
Participia končící na-sto	visto, rispuosto, rimasto

„Figuratevi ca mmiez' a na campagna, annascunnute dint' 'a nu fuosso, pecché attuornocadevano granate e cannonate... l'inferno **apierto** (...)“ = „Figuratevi che in mezzo a una campagna, nascosti dentro un fosso, perché intorno cadevano granati e cannonate...l'inferno aperto (...)“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„(...) cuntavo pure cose ca nun erano **succiése**, o ca erano **succiése** all'ati surdate...“ = „(...) raccontavo anche cose che non erano successe, o che erano successe ad altri soldati...“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

„Me so' ricurdato ca ce stéveno duie maccarune **rimaste**: putevo sape' 'e chi erano?“ = „Mi sono ricordato che ci stavano due maccheroni rimasti: potevo sapere di chi erano?“ (DE FILIPPO, Eduardo. *Napoli milionaria!*. 1945.)

2. Srovnání s italštinou

Jak už bylo naznačeno, tvorba pravidelných minulých participií je v obou jazycích velmi podobná. Slovesa končící na *-are/-à* tvoří minulé participium pomocí koncovky *-ato*, slovesa končící na *-ere/-e* pomocí koncovky *-uto* a nakonec slovesa končící na *-ire/-i* pomocí koncovky *-ito*. Pokud se minulé participium vyskytne v takové gramatické konstrukci, která vyžaduje shodu s podmětem, mění se koncovky na *-ata*, *-ati*, *-ate* / *-uta*, *-uti*, *-ute* / *-ita*, *-iti*, *-ite*. V neapolštině se ovšem můžeme setkat s již zmíněnou neutralizací vokálů, kvůli které mohou koncovky různých rodů a čísel splynout. V italštině se s takovýmto fenoménem neseťkáme. Co se týče nepravidelných participií, pro oba jazyky jsou tvary těchto sloves velmi podobné.

9. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo porovnat slovesný systém v neapolštině a v italštině. Poté, co jsme si na začátku práce definovali hlavní pojmy, jsme systematicky postupovali po jednotlivých slovesných způsobech, časech a dalších gramatických jevech, přičemž jsme vždy nastínili jejich hlavní funkci v daném jazyce. Další krok byl zásadní pro hlavní úkol této práce: popsali jsme, jak daný gramatický jev funguje v neapolštině a následně jsme ho srovnali s italštinou.

Když jsme se soustředili na rozdíly mezi oběma slovesnými systémy, některé fenomény se opakovaly. Hned na začátku jsme se setkali s problémem synkretismu, který se zdá být v neapolštině poměrně běžný. Nemůžeme říct, ve kterém jazyce se synkretismus vyskytuje více, zajímavé ovšem je, že v neapolštině je mnohdy řešen metaforií, která se v průřezu slovesného systému vyskytuje relativně často, zatímco v italštině nikoliv. Dalším rozdílem, který jsme postupně zpozorovali, byla existence dvou variant u některých neapolských paradigmat. Varianty se buď mohly libovolně používat podle preferencí mluvčího, nebo měly rozdělené syntaktické role. V italštině jsme se s něčím takovým neseťkali. Jiný, často se opakující fenomén byl posun přízvuku u tvarů některých osob v konkrétním paradigmatu. Jednalo se vždy o 1. a 2. osobu plurálu a tam, kde v italštině byla paroxytona, v neapolštině se objevila proparoxytona. Další zvláštnost, kterou bychom chtěli zmínit, je existence 4 druhů neapolského kondicionálu, vedle jednoho jediného v italštině. Vzhledem k analytické povaze některých neapolských časů jsme se často setkali i s rozdíly, které se vyskytují v participiích, jako je například neutralizace koncového vokálu v neapolštině. V imperfektu jsme se pak setkali s ojedinělým úkazem u časování sloves *èsse(re)* a *avé*, která se navzájem ovlivňovala do té míry, že v podstatě splynula. To mělo pak dopad i na syntax a gramatiku, protože tato slovesa figurují i v roli pomocných sloves. Naopak ve spisovné italštině je rozlišení těchto dvou sloves naprosto striktní a ke změnám v oblasti pomocných sloves vůbec nedochází.

Díky těmto poznatkům by se mohlo zdát, že neapolština má daleko komplexnější slovesný systém než italština. V této práci se do těchto závěrů nebudeme pouštět, ale měli bychom podotknout, že na druhé straně v italštině přežívají mnohdy časy, které v neapolštině postupem času vymizely, což celý systém trochu zjednodušilo. Vzhledem k tomu, že se oba jazyky vyskytují na území jednoho státu, by se mohlo zdát, že mají opravdu hodně odlišností, na druhou stranu je vidět, že se oba jazyky vyvinuly z latiny, a pokud věc budeme posuzovat obecně, systém je velmi podobný.

Možnost dalšího výzkumu spočívá ve srovnání těchto dvou jazyků z dalších úhlu pohledu. Porovnat by se tak mohl nejen například systém substantiv a dalších slovních druhů v obou jazycích, ale jazyky by mohly být zkoumány například z fonetického či syntaktického hlediska. Zajímavý by byl dále i diachronní výzkum obou jazyků a následné porovnání.

10. Resumé

Resumé

Hlavním účelem této diplomové práce bylo porovnat italský a neapolský slovesný systém. Po definici základních pojmů souvisejících s tématem jsme systematicky procházeli jednotlivé slovesné způsoby, časy, popř. různé slovesné perifráze, u nichž jsme nastínili jejich funkci v obou zkoumaných jazycích. Dále jsme se blíže zabývali tvorbou jednotlivých jevů v neapolštině, přičemž jsme jeho užití demonstrovali na příkladech z neapolské literatury a hudby. Následně jsme se pokusili popsat podobnosti v obou jazycích a naopak upozornit na rozdíly. V průběhu srovnávání obou slovesných systémů jsme si všimli opakujících se jevů, které bychom pravděpodobně mohli pokládat za charakteristické prvky neapolštiny. Z výsledků nelze s jistotou říct, který jazyk má jednodušší slovesný systém, protože se zanikáním určitých časů nebo se zjednodušením/zpravidelněním slovesných paradigmat jsme se nepravidelně setkávali u obou jazyků.

Summary

The main purpose of this master's thesis was to compare Italian and Neapolitan verbal system. After having defined the basic concepts related to the topic, we systematically went through particular verbal modes, tenses, or various verbal periphrases, and we outlined their function in both examined languages. Then we focused on the formation of each phenomenon in Neapolitan, demonstrating its usage by the means of examples taken from Neapolitan literature and music. Furthermore, we tried to describe similarities the two languages have and on the other hand, to point out the dissimilarities. During the process of comparison of the two verbal systems we noticed

certain recurrent phenomena which we could probably regard as typical characteristics of Neapolitan language. The results do not allow us though to claim which of the two languages have simpler verbal system as we came across the tenses fallen into disuse or simplification/regulation of the verbal paradigms both in Italian and Neapolitan.

Riassunto

L'obiettivo principale di questa tesi era comparare il sistema verbale italiano e napoletano. Dopo aver definito i concetti di base relativi al tema, abbiamo visto i modi, tempi e le perifrasi verbali, descrivendo la loro funzione in tutte e due le lingue studiate. In seguito abbiamo esaminato la formazione del fenomeno in napoletano, dimostrando il suo uso tramite gli esempi tratti dalla letteratura e musica napoletana. Successivamente abbiamo provato di descrivere le affinità delle due lingue e dall'altro lato invece di sottolineare le differenziazioni. Durante la comparazione dei due sistemi verbali abbiamo riscontrato i fenomeni ricorrenti che potremmo probabilmente considerare caratteristiche tipiche della lingua napoletana. I risultati non ci permettono di decidere quale delle due lingue ha il sistema verbale più semplice perché abbiamo incontrato tempi verbali caduti in disuso ed una semplificazione/regolazione dei paradigmi verbali sia in italiano che in napoletano.

11. Seznam použité literatury

Primární literatura

CAROSONE, Renato. *Lettera da Milano*. 1975.

CAROSONE, Renato. *Lassame sta'*. 1959.

CAROSONE, Renato. *'Na canzuncella doce doce*. 1989.

D'ANGELO, Nino. *Jammo ja*. 2010.

DANIELE, Pino. *E cerca 'e me capì*. 1979.

DANIELE, Pino. *Lassa che vene*. 1984.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *'A livella*. 1964.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *'A speranza*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *'A 'mmasciata*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *Ammore perduto*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *Il cimitero della civiltà*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *La società*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *Napule, tu e io*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *'O saccio sultant'io*. 1953.

DE CURTIS, Antonio (Totò). *Ricunuscenza*. 1953.

EDUARDO DE FILIPPO. *Filumena Marturano*. 7. ed. Torino: G. Einaudi, 1979. ISBN 9788806065690.

EDUARDO DEFILIPPO. *Napoli milionaria!*. 11. rist. Torino: Einaudi, 1988. ISBN 9788806065850.

LONGO, Andrej. *Dieci* [online]. Mondolibri, 2007 [cit. 2016-01-26].

VIVIANI, Raffaele. *'O guappo 'e cartone* [online]. Guida editori. Napoli, 1991 [cit. 2016-01-25].

Sekundární literatura

AMMON, Ulrich (2003), *On the social forces that determine what is standard in a language and on conditions of successful implementation*, «Sociolinguistica» 17, pp. 1-10.

ASHBY, Michael a John A. MAIDMENT. *Úvod do obecné fonetiky*. První české vydání. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015, 192 stran. *Lingvistika (Karolinum)*. ISBN 978-80-246-2322-1.

BERRUTO, Gaetano. *Italiano standard*. Treccani.it [online]. 2015-11-15 [cit. 2015-11-15]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/italiano-standard_%28Enciclopedia-dell'Italiano%29/

DARDANO, Maurizio - Pietro TRIFONE. *Grammatica italiana: con nozioni di linguistica*. 3. ed. Bologna: Zanichelli, 1999, xxxiii, 789 p. ISBN 8808093840.

Dialetto. Treccani.it [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <http://www.treccani.it/enciclopedia/dialetto/>

FERGUSON, Charles Albert. *Diglossia* [online]. 1959 [cit. 2016]. Dostupné z: [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: <https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwie8LPm8ePLAhXrlpoKHUihBFoQFggkMAA&url=http%3A%2F%2Fmapage.noos.fr%2Fmasda r%2FFerguson->

Diglossia.pdf&usg=AFQjCNGpGPNf0sQ7BotZxsjqbN5PkysOfw&sig2=LsXZhmQwoJG77rnZILBEEA&cad=rja

LEDGEWAY, Adam. *Grammatica diacronica del napoletano*. Tübingen: Niemeyer, 2009, xxiv, 1045 p. *Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie*, Bd. 350. ISBN 978-348-4523-500.

LOPORCARO, Michele. *Profilo linguistico dei dialetti italiani*. 1a ed. Roma: Laterza, 2009, xvi, 244 s. *Manuali Laterza*, Bd. 350. ISBN 978-88-420-8920-9.

LORENZETTI, Luca. *Neutro*. *Treccani.it [online]*. [cit. 2016-01-17]. Dostupné z: [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z:

http://www.treccani.it/enciclopedia/neutro_%28Enciclopedia_dell'Italiano%29/

MAIDEN, Martin (1997), *Metaphony*, in *Id. & Parry, Mair (edited by), The dialects of Italy*, London - New York, Routledge, pp. 15-25.

ROMITO, Luciano. *Metafonia*. *Treccani.it [online]*. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:

http://www.treccani.it/enciclopedia/metafonia_%28Enciclopedia_dell'Italiano%29/

SGROI, Salvatore Claudio. *Condizionale* *[online]*. [cit. 2016-01-31]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/condizionale_\(Enciclopedia_dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/condizionale_(Enciclopedia_dell'Italiano)/)